

השחקן מאמריקה

פרויקט המשפחה

אורי יואלי

שלהי קיץ, 2023

3	התנצלויות פתיחה
4	מותו המוזר של אדולף היטלר
19	בלתי ניתן להעסקה
47	דרכו של אהרון
65	הוא חי

התנצלויות פתיחה

כבר שנים שההיסטוריה המשפחתית שלי קוראת לי שאספר אותה, כאילו שאם אני לא אעשה זאת משהו חשוב, בעל משמעות, יעלם וישכח. אני מתבייש בתחושה הזו, חושש שהיא יוהרה ריקה. משפחתי אינה מיוחדת יותר מכל משפחה אחרת. ובכל זאת. ההיסטוריה המשפחתית יצרה אותי והשפיעה עלי, אבל היא מעניינת אותי לא רק בגלל זה. דווקא בגלל שהיא פרטית ומסויימת מאורעות ותהליכים גדולים משתקפים בסיפורים השונים הקשורים בה ובדמויות המעורבות בהם. ולכן הנסיון להבין ולספר את ההיסטוריה המשפחתית שלי הוא גם ניסיון להבין ולספר את המציאות, כפי שחוו והבינו אותה בני משפחתי, הקרובים והרחוקים.

בא לי להתחיל רחוק. אספר כאן על קרוב משפחה נשכח, שבכלל לא ידעתי על קיומו עד לאחרונה. אני שואף שסיפורו יהיה פתיחה למסע אליו אני יוצא, מעין פרויקט אישי, פרויקט המשפחה.

מותו המוזר של אדולף היטלר

בראשית הקיץ השתתפתי בחתונה משפחתית, מנהג נדיר עבורי, גם בגלל שכלל יציאה מהעיר. אני טיפוס מקומי ושכרתי מכונית לפי שעה לרגל העניין, אבל תכננתי לא נכון את איסוף בתי, שבאה אתי, מחזרת תזמורת בה השתתפה במרכז המוזיקה העירוני ביפו, ונתקעתי בפקק של מכוניות שבאו לצפות במופע של אייל גולן באצטדיון בלומפילד. היא לא לקחה איתה טלפון, כך שלא הצלחתי להודיע לה על האיחור וכשסוף סוף נפגשנו אני כעסתי, היא בכתה, וכל הסיפור היה מבאס מאוד. היה ברור שנאחר, כמעט ויתרנו אבל לא רציתי להודות בכשלוני. נהגתי מהר אבל לא מדי, ותוך כדי כך בתי ואני נרגענו. כך שוחחנו וצחקנו כל הדרך לקיבוץ חולדה, שבכניסה אליו נמצא גן האירועים. אמנם כמעט החמצנו את החופה, אבל הכל היה בסדר, והדרמה הקטנה נשכחה. פגשנו את אחותי וילדיה ואת בת זוגו של אבי המנוח, שהגיעה במיוחד מגרמניה לרגל האירוע המרגש. זה היה כיף, וכך גם לראות פרצופים שאני מכיר רק מהזדמנויות כאלה, השייכים לפלג המשפחה הרחוק מאיתנו, להבחין בילדים חדשים, להבין שמעכשיו יתווסף עוד ענף לעץ המשפחה שלנו. רגעים כאלו, של איחוד והצהרות אהבה פומביות, משמחים אותי.

מאוחר יותר, סביב השולחן שיועד לקרובי המשפחה מצד סבתו של החתן, שניצב בצד רחבת הריקודים הרועשת, פגשתי בקרוב רחוק, בן אחותה של סבתי המנוחה. לא נפגשנו פעמים רבות, אבל אני מעריך אותו מאוד והוא טוב לב ואמיץ. שוחחנו בהזדמנות קודמת על שורשי הקשר המוזר והקשה בין אמו וסבתי, שתי אחיות שחיו בנתק מוחלט זו מזו. המוזיקה הרועשת לא איפשרה לנו לדבר הפעם, אבל הוא זכר את שיחתנו הקודמת והביא עמו מסמך שכתבה אימו, עדות ישנה שלה המתארת את משפחתן המשותפת. כשקראתי בה שמתי לב לדמות המוזכרת בחטף, שלא הכרתי קודם. הוא יהיה גיבור הטקסט הזה, אחד מאחיו של אביה, הדוד המשותף שלה ושל סבתי.

היא כתבה ששמו היה לודוויג דונאט, שנולד בווינה בשנת 1900 ומת בניו-יורק בשנת 1967. לדבריה, היה 'שחקן בחסד עליון':

... מייד אחרי גמר ב"ס תיכון נכנס לב"ס לשחקנים והגיע לבמה היוקרתית בברלין, עם תפקידים ראשיים. הוא נטה לתפקידים סנטימנטאליים, פעם ראיתי אותו עוד לפני עליתו המסחררת בהצגה, עם הנושא "משולש", והוא היה המפסיד; זה לא היה לפי רוחי הרומנטית, אך אז טרם הבנתי, שהשחקן מקבל תפקידים בהתאם לאופיו; לולי היטלר, היה ודאי מועמד לתפקיד של "מפיסטו", בפאוסט של גיתה. כשהתבגרתי... הבנתי, מה חשיבותם של שחקנים הנוטים לתפקידים של נוכלים ו-"מפסידנים"¹.

היא מתארת שחקן מצליח, אמנם לא כוכב אבל אמן במלאכתו, לוזר טבעי, בעל צד אפל. רות הייתה רוצה שהדוד שלה יהיה גיבור ההצגה, אבל מבינה את חשיבות הנבל, כמי שיוצר את העלילה. מפיסטו, השטן, מצליח לשכנע את הדוקטור הטוב למכור את נשמתו. בלעדיו אין פאוסט. היא ממשיכה ומתארת באופן תמציתי את תולדות חייו. ברור מאופן תאורה שלא הייתה קרובה במיוחד אליו:

...בן 20 התחתן עם בחורה יהודית מבוגרת ממנו, נגד רצונה של אמו ונגד רצונם של כל אחיו. אחרי שנים מספר התגרש והתחתן עם בחורה נוצריה, מריאה, אותה אהבתי מאוד; היא היתה 10 שנים מבוגרת ממני ואהבנו אחת את רעותה. גם ממנה התגרש, כבר באמריקה לשם עבר ב-1938; שם היו לו צרות רבות: השפה הנה המכשיר העיקרי של השחקן, ולמרות כשרונו ושמיעתו הטובה (הוא שר גם יפה, באריטון, וכמה גאה הייתי, כשזכיתי ללוותו בפסנתר!) זה נמשך שנים מספר, עד שמבטאו באנגלית השתפרה במדה מספקת. וחוף מזה נודע לאנשי מקארתי בשנות השלושים המאוחרות שהוא נוטה לקומוניזם!! במשך

¹ עדות רות נויברגר, מודפסת ומתוקנת בכתב יד, 1977 (?), עמ' 8

הזמן התחיל לשחק בסרטים (ב-"אל גולסון", למשל, שיחק את האב היהודי), נתן שעורי זמרה, ולאחר הגירושין התחיל לחיות עם אשה נוצרית.²

היה לי קשה להאמין בסיפור המוזר הזה. הוליווד הייתה רחוקה מאוד מחייה של סבתי, שחיה חיים קשים של עבודה וסבל. הייתי חייב לבדוק את זה.

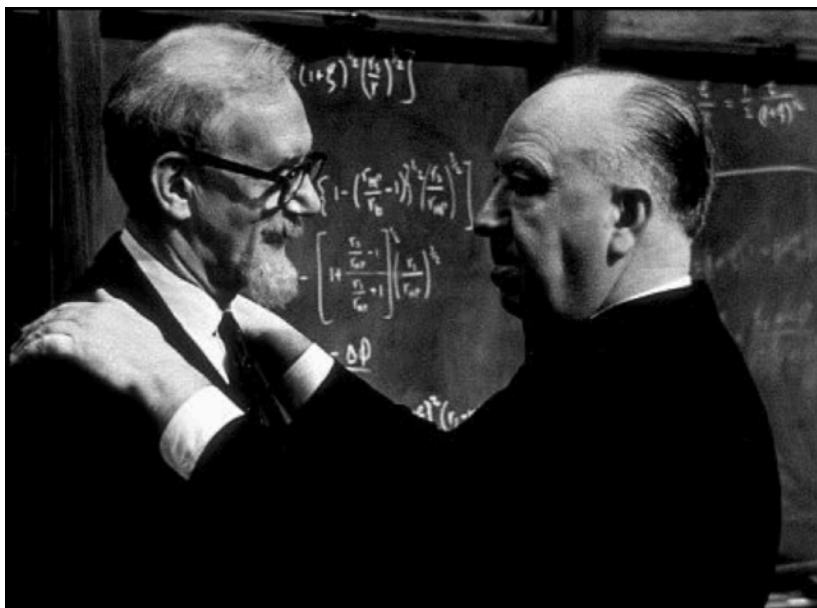
*

ערך וויקיפדיה קצר ומסודר מנציח את לודוויג דונאט (Ludwig Donath). הקישורים ממנו אימתו את רוב המידע. היה אדם כזה והוא אכן היה שחקן מצליח. אתר IMDB מונה 82 תפקידים שגילם בסרטים ותוכניות טלוויזיה אמריקאיות, בקריירה שהחלה בגיל מאוחר ונמשכה 25 שנים. הוא שיחק גם בסרטים וסדרות שזכו לכבוד והערכה, כמו 'גילדה' או 'אזור הדמדומים' וגם בקוריוזים נשכחים. מנעד דמויות המשנה שגילם נע בין נבלים, נאצים ומהגרים יהודים לאמריקה. נראה שהמבטא הגרמני הרך, כישורי השירה שלו ויכולותו לגלם רגש העולה על גדותיו קבעו את התפקידים אליהם לוחק.

באתר מופיע צילום בו הוא נראה לצד אלפרד היצ'קוק, על בימת הצילום באחד מהסרטים האחרונים בהם השתתף, 'מסך קרוע' משנת 1966.³ ידיו של היצ'קוק מונחות על כתפיו בתנוחה אינטימית, שמבטאת הערכה וקרבה. לודוויג מחייך, נראה מאושר ומרוכז. הוא מגלם בסרט מדען מזרח גרמני, גאון אקסצנטרי, ממנו מנסה פול ניומן, כוכב הסרט, לחלץ מידע סודי. בסצנה המופיעה בתמונה מנהל ד"ר לינץ, הדמות אותה מגלם דונאט, קרב מוחות עם גיבור הסרט, נלחם בו עימות אינטלקטואלי ורגשי ליד לוח הגיר. זה אחד מרגעי השיא של הסרט, ואני יכול להבין מדוע היצ'קוק הפקיד את התפקיד בידי. סצנה שהייתה יכולה להיות משעממת ומייגעת, עימות סביב משוואות מתמטיות, הופכת בזכותו למותחת ומעניינת. אין ספק שהוא שחקן מצויין, אותו קרוב משפחה שלי, חינני,

² שש

³ Torn Curtain, 1966

אלפרד היצ'קוק ולודוויג דונאט

אפל ומקסים. אי אפשר לקטלג אותו באופן אוטומטי כטוב או רע. אנחנו מזדהים וסולדים ממנו בו-זמנית. הוא כלי משובח בידי הבמאי, המספר באמצעותו על המציאות האמביוולנטית של המלחמה הקרה.

באחת מהסצנות האחרות בהן מופיע דונאט, הפרופסור אותו הוא מגלם נפגש עם המדען האמריקאי במסעדה במזרח ברלין. לכאורה זו סצנה דרמטית, אבל אז התזמורת מתחילה לנגן, והוא מזהה את השיר. דמעות נקוות בעניו כאשר הוא מצטרף למנגינה בקולו הנעים. 'ואלס וינאי. האם סיפרתי לך שאחותי אמילי נדרסה על ידי חשמלית בוינה?', הוא אומר. לרגע אנחנו, הצופים, מאמינים שאלו הזכרונות שלו, של השחקן, ולא של הדמות.

לא ידעתי עליו דבר קודם. למיטב זכרוני סבתי לא הזכירה אותו מעולם, והוא הרי היה דוד שלה, לא קרוב רחוק, דוד ממש. ודאי שמעה את אחותה הגדולה כאשר ליוותה את שירתו בנגינת פסנתר. מדוע לא סיפרה לנו עליו? אמנם מת

מספר שנים לפני שנולדתי, אבל בכל זאת, קרוב משפחה בהוליווד! מדוע לא התגאתה בייחוס הזה? האם קינאה בו? האם התעלמה ממנו בגלל שחי עם 'אשה נוצרית'? האם כעסה על כך שהוא עבר את מלחמת העולם בהוליווד בשעה שאחיו, אביה, נרצח בשואה? האם זה קשור לכך שגם מאחותה התעלמה, וגם עליה כמעט ולא שמעתי דבר?

* *

בדיוקן משפחתי של משפחת דונאט, אותו צבעתי באמצעות האלגוריתם של חברת 'My Heritage', לודוויג, צעיר הבנים, יושב בקדמה, בצד ימין. המצח שלו גבוה ושערו מסורק לאחור. מבטו חצוף ונוקב. ידיו שלובות. ברור שבמשפחה הזו הוא מגלם את דמות המורד, מי שיכול להרשות לעצמו לסטות מהדרך, להמרות את פי אחיו ואמו. נפתלי (ארנולד) דונאט, הסבא רבא שלי, אחיו, אביהן של סבתי ואחותה, עומד מאחוריו. הוא עגלגל יותר בתווי פניו, מובס. אין פלא. הוא הילד המוצלח פחות, ההולך בתלם. אב המשפחה, שניהל את חנות הגלנטריה המשפחתית, בשולי וינה, מת צעיר. לודוויג היה רק בן 3, והמשפחה הייתה חייבת להתארגן מחדש בכדי לשרוד. ארנולד היה בן 16, והתקשה בלימודיו. כך שאמו, האלמנה ברטה, החליטה שלא ימשיך אל הגימנסיה אלא שעתידו יהיה לסייע לה בהחזקת החנות. הוא שנא את זה, והיה היחיד מבני המשפחה שלא זכה בהשכלה גבוהה. אבל כנראה שלא הייתה לו ברירה אמיתית. ארנולד חי תחת מרות אימו, אבל למרות זאת לא זכה להערכתה. עבודתו כפויית הטובה פרנסה אותה ואת אחיו הצעיר. אחת מאחיותיו ושניים מאחיו הפכו לרופאים. אחד מהם יתנצר ויהפוך לקתולי אדוק. אחות נוספת תהפוך לחברה בכת המאמינים של רודולף שטיינר, אבי האנתרופוסופיה. כולם יברחו בזמן, לאמריקה, לבריטניה ולפינלנד. הם יבנו שם חיים, והעבר יהפוך לזכרון רחוק. ארנולד ואשתו, שאינה מופיעה בתמונה, יהיו היחידים מבני המשפחה הזו שיירצחו בשואה.

משפחת דונאט, וינה, סביבות שנת 1918

ללודוויג דונאט לא היו ילדים, למרות שהיו לו שלוש בנות זוג איתן חי שנים רבות. בארכיון תיאטרון גרמני מצאתי עדויות לכך ששיחק בהצגות ומחזות זמר בברלין. הוא התחתן צעיר והתגרש צעיר. אני מדמיון שהיו לו חיים בוהמיים, שנדד בין וינה למינכן ולברלין בעקבות תפקידים בתיאטרון. הוא התחתן שוב, עם מריה הלא יהודיה, מעט לפני שהיטלר עלה לשלטון. בשנות השלטון הנאצי גר בברלין, ונשאר בגרמניה ממש עד פרוץ מלחמת העולם. אז ברח כפי הנראה לשוויצריה, משם לאנגליה ואז לארצות הברית, אליה קיבלו הוא ואשתו ויזת הגירה. הם הגיעו בספינה לניו-יורק ב-1940, כשבדיהם 1600 דולר (שווה ערך לכ- 80,000 דולר בימינו).⁴ הם היו פליטים מבוגרים בארץ חדשה, מהגרים שיאלצו לבנות לעצמם חיים במקום אלה שהשאירו מאחור. למזלו לודוויג דיבר אנגלית היטב והמלחמה העניקה לו הזדמנויות שהשכיל לנצל.

⁴ כך ע"פ רשימות הכניסה לארצות הברית מאליס איילנד. רות נויברגר, אחות סבתי, טענה בתאריך.

*

בשנות הארבעים הקולנוע ההוליוודי היה בשיא פריחתו, ושימש כפס ייצור מיומן של מוצרי בידור ואמצעי אינדוקטרינציה. הקולנוע סיפק לחברה האמריקאית, שהתמודדה עם משבר כלכלי וחברתי אדיר, סיפורים ואגדות שאפשרו לברוח מהמציאות הקשה. במקביל הסרטים קידמו והפיצו חלומות, רעיונות ומיתוסים שאפשרו להתאחד סביבם ויצרו בסיס תרבותי משותף. מלחמת העולם הובילה להתגייסות של מכוונת ההפקה הזאת למאמץ הלאומי והסיפורים החדשים, על נאצים רעים שצריך להביס, דרשו שחקנים דוברי גרמנית או בעלי מבטא גרמני משכנע. זה היה הרקע לתחילת הקריירה הקולנועית של לודוויג דונאט. הוא היה בן 42 כאשר לוהק לתפקיד פרופסור מצגר, נאצי רשע, בסדרת סרטי הפעולה 'הקוד הסודי', שהופקה על ידי אולפני קולומביה. היו בסדרה 15 אפיזודות, שהופצו והוקרנו בבתי הקולנוע הרבים שמילאו אז את כל אמריקה, בהפרשים של שבוע או שבועיים. קולנוע הייתה צורת הביטוי העיקרית אז, והסדרות פיתו את הצופים להתמיד לבקר בהם. 'הקוד הסודי' גוללה סיפור בלשי מתפתל על נסיון נאצי לגניבת נוסחאות סודיות שנכשל בזכות גבורתו ועורמתו של קצין משטרה הפועל בתחפושת 'הקומנדו השחור'. לודוויג מופיע בהם תחת השם לואיס דונאט, כדי שלא יחשדו, חס וחלילה, שהוא גרמני 'אמיתי'.⁵

כנראה שהאולפן היה מרוצה מעבודתו, מאחר שדונאט, שעבר מניו-יורק ללוס אנג'לס, הפך לשחקן משנה המשתתף בסרטים רבים. אולפני קולומביה היו ידועים בשימוש החוזר שעשו בתפאורות שעברו מסרט אחד למשנהו. כך, גם הוא היה מעין אמצעי הפקה, שניתן להעביר מתפקיד דומה אחד לאחר. לואיס דונאט הפך שחקן של האולפן, רק שנים ספורות אחרי ההגירה. זאת הייתה עבודה ופרנסה מסודרת, ותחילתה של קריירה לא צפויה. כל הכבוד, דוד לודוויג!

לודוויג דונאט כהיטלר

היה תפקיד יוצא דופן אחד שגילם: בשנת 1943 לוהק לתפקיד ראשי בסרט בעל השם הביזארי 'מותו המוזר של אדולף היטלר'. אולי בכדי להוסיף לדמות אמינות, ניתן לו קרדיט תחת שמו האמיתי, לודוויג. זה סיפור בן זמנו, מעין גרסא אפלה ומעודכנת של הסרט 'הדיקטטור הגדול', המתרחש באירופה הכבושה.

דונאט מגלם את דמותו של פקיד וינאי, שיש לו כשרון יוצא דופן לחקיינות. הוא מחקה את היטלר בפני חברו לעבודה, סתם בשביל הצחוקים, והדבר מוביל למעצרו על ידי הגסטפו.

הנאצים, רשעים כפי שנאצים נוהגים להיות, מחליטים לנצל את הכשרון של הפקיד המסכן. הם מעבירים אותו ניתוח פלסטי כפוי שגורם לו להיראות כמו היטלר, מודיעים למשפחתו שהוצא להורג והופכים אותו לכפילו של הפיהרר. הדרך שלהם לגרום לו לשתף פעולה היא באמצעות איום על אשתו האוהבת וילדיו. הטוויסט האחרון בעלילה הוא שאותה אישה מחליטה להתנקם בשלטון שהיא חושבת שהרג את האוהבה ולהתנקש בחיי היטלר. היא מצליחה במשימתה, אבל אויה, לא בפיהרר היא יורה אלא בבעלה, הכלוא בתחפושת שנכפתה עליו. שניהם מתים, אבל היטלר ניצל.

זה לא סרט טוב, אבל כנראה שהתאים לימי המלחמה. דמותו של הפקיד התמים וטוב הלב ההופך לאדולף היטלר אינה מופת של כתיבה דרמטית. הנאום הפוליטי שהוא נושא בתפקיד הפיהרר אינו אמין. אבל דונאט מעורר אמפטיה במגבלות הדמות, ועושה עבודה מקצועית ככל יכולתו. אני סולח לו על שגילם את היטלר באותו זמן בו אחיו היה אסור בטרזינשטט. צריך להתפרנס. הוא שירת את האולפן בנאמנות, והאולפן המשיך להעסיק אותו בתפקידי נאצים רשעים.

אבל כשנגמרה המלחמה התדלדל הצורך בדמויות כאלה. לודוויג דונאט, שקיבל בשנת 1945 אזרחות אמריקאית, היה צריך למצוא טייפ קאסט אחר.

*

אולפני קולומביה היו מקום העבודה הראשי של דונאט. בראש החברה עמד הארי כהן, דמות מיתולוגית וידועה לשמצה. הוא היה גם הבעלים וגם מנהל ההפקות של האולפן, וזה העניק לו כוח אדיר בו השתמש ללא בושה. כולרות בני זמננו כמו הארי ויינשטיין ודאי קיבלו ממנו השראה. כהן ניצל מינית שחקניות כנוהל מקובל תמורת העסקתן והיה בוס מתעלל וכוחני. במקביל העריך כישרון ומוטיבציה, והיה בעל חושים חדים והבנה של הצרכים והרצונות של הקהל. האולפן התמחה ביצירת סרטים מהירי הפקה וזולים, מה שאפשר לו להיות קשוב לצרכי השוק והקהל. זה היה אולפן בינוני במונחים הוליוודיים, שניסה לפרוץ לליגה של הגדולים.

החזן יואלסון מרים כוסית לכבוד בנו

ב-1946 האולפן זכה בהצלחה הקופתית הגדולה הראשונה שלו, כשהפיק את 'סיפורו של ג'ולסון' (The Jolson Story). הסרט, מחזמר על כוכב מחזות זמר, קלע לטעמו של הקהל שהיה זקוק באותה עת לבידור המערב מוזיקה, נוסטלגיה ורגשנות. לודוויג דונאט מילא את אחד מתפקידי המשנה העיקריים בסרט, אביו של הגיבור, החזן יואלסון.

הסרט הוא גרסה מתקתקה ומתוקנת של סיפור חייו של אל ג'ולסון, בדרך יהודי-אמריקאי שידוע בכך שכיבב בסרט 'זמר הג'אז'. זוהי אגדה מוזיקלית, שאפשרה לקהל להתרפק על ימי העבר המתוקים, לפני המלחמה, ועל שירים מוכרים ברובם שכבר אז היו נוסטלגיים. כהן החליט הפעם לא לחסוך באמצעים והסרט לא צולם בשחור לבן אלא בשיטת טכניקולור היקרה, מה שהעניק לו מראה צבעוני ונוצץ של אגדה. זה היה סיפור טיפוס לצמרת, החוגג את האפשרויות שמעניקה אמריקה למי שיש לו בשרון ונחישות.

הצלחתו של הסרט מוכיחה שהחברה האמריקאית, שהייתה אז הרבה יותר גזענית ואנטישמית מימינו, יכלה למרות זאת להתמסר לסיפור הצלחה של יהודי. הדמות היהודית ביותר בסרט היא אביו של הגיבור, אותו גילם לודוויג דונאט. האופן בו עשה זאת הגדיר לצופים בסרט, שרובם לא הכירו יהודים ממשיים, דמות אב יהודי מסורתית, ששמח בהצלחת בנו, רוצה ומצליח להשתלב בחברה האמריקאית.

הסרט אפשר לדונאט להרחיב ולשנות את התיוג שלו כשחקן. הדמות שגילם, של גבר מבוגר, אידישאי, חם ואוהב, התאימה לו, למרות שהייתה שונה לגמרי מדמויות הנבלים אותן מילא בדרך כלל עד אז. הוא היה בן 46, ולצורך התפקיד הודבק לפניו זקן שביגר אותו. המבטא הוינאי שלו השלים דיוקן של מהגר, שהגיע ממזרח אירופה אבל כעת הוא אמריקאי כמעט לגמרי, אחד משלנו. גם המלהקים הבחינו בכך. זה יהפוך להיות הטייפקאסט שילווח אותו מעכשיו והלאה.

סיפור חייו של אל ג'ולסון, אותו מתיימר הסרט לתאר, הוא סוג אחר של הגירה והשתלבות בתעשיית הבידור.

ג'ולסון היה טיפוס בלתי נסבל, רודף כבוד ומכור לאהבת הקהל, תוצר של ילדות קשה ותעשיית בידור דורסנית וחסרת סנטימנטים בה אין מקום לחלשים, והדרך היחידה לשרוד היא להלחם על כל הזדמנות. הוא נולד כעוזר יואלסון בעיירה בליטא של ימינו. אביו היה רב וחזן, אשר היגר לארצות הברית לפני משפחתו, כדי לבנות בסיס כלכלי ולהרוויח די כסף כדי לממן את המסע. לבסוף הצליח למצוא משרה בבית כנסת בעיר וושינגטון ואז שלח כרטיסי נסיעה למשפחתו. אם המשפחה מתה מעט אחר כך, ויואלסון הצעיר הבין שבתום עליו לדאוג לעצמו. הוא ואחיו הגדול ממנו רק במעט גילו שבהופעות רחוב, בשירה וריקוד, הם יכולים להרוויח כסף. בגיל 14 ברח עוזר הצעיר מהבית ופיתח קריירה שהתבססה על כשרונו ויכולתו התיאטרלית בעולם הבידור המתפתח. הוא נטש את השותפות עם אחיו, שינה את שמו, מעוזר לאל, מיואלסון לג'ולסון. יהדותו לא הייתה סוד אלא סתם לא רלוונטית. לקהל שפרנס אותו לא ממש היה אכפת

מי מבדר אותו. ג'ולסון היה בדרך אחד מתוך רבים. הוא פיתח, אסף וליטש 'נאמברים', קטעי מופע קצרים, איתם הופיע מדי ערב, לובש דמויות בהתאם לצורך.

צמיחת הערים ומעמד הפועלים בארצות הברית הביאו לשגשוגה של תעשיית הבידור. מופעים מוזיקליים המשלבים מערכונים וקטעי בידור הופיעו באולמות שנפתחו בהמוניהם. הוודוויל, המופעים המוזיקליים והקרקס יצרו את תרבות הפנאי האמריקאית הפופולרית. סגנונו של ג'ולסון כזמר וכבדרן היה מלודרמטי ורגשני, קליל וחנפני. ערב אחרי ערב הופיע במועדוני לילה ומופעי בידור ושכלל את יכולותיו לשלוט בקהל ולתמרן אותו. הוא אימץ כל מה שעבד, כל מה שהשיג תשואות, הפך אותו לאמריקאי, הבטיח לו פרנסה.

אחד מסגנונות המופע המקובלים באותה תקופה היה מופע המינסטרל, שכלל 'בלק פייס', הופעה של אמנים לבנים בפרצוף צבוע שחור ושפתיים מודגשות. אלא היו שחורים מומצאים, מגוחכים, עליזים ורגשניים. זאת הייתה הנישה בה השתלב. האיפור הכהה, השפתיים המודגשות והכפפות הלבנות שירתו את תווי פניו הגסים ואיפשרו הקצנה של יכולת ביטוי רגשית. מבטא המהגרים שלו, זרותו ומוצאו היהודי השתלבו ונטמעו בדמות. ג'ולסון היה אמן בצורת הופעה זו. היתה לו דמות קבועה 'פרד', בעל פיאת שיער קצר ומקורזל, אדם סנטימנטלי ומאושר, שרק רוצה לשמח את הקהל ולרגש אותו. בדמות זאת הופיע בתיאטרון בברודווי במשך שנים, והפך לאחד הבדרנים המצליחים והמפורסמים באמריקה.

הוא לא שר ג'אז, למרות שכך קראו לזה. השירים שביצע נכתבו ברובם על ידי יהודים, מהגרים או בני מהגרים, פזמונאים מקצועיים שהתרכזו בניו יורק ויצרו בתחילה עבור ברודווי ומאוחר יותר גם לתעשיית הרדיו המתפתחת. השירים דיברו על געגועים לעולם הפשוט של חיי החווה, ועל אהבה אינסופית ל'מאמי' מיתולוגית, האישה האולטימטיבית. אותה 'מאמי' היא ארכיטיפ - האומנת השחורה שטיפחה את כל ילדי המשפחה והמטע בתקופת העבדות. כותבי

השירים ניצלו את הארכיטיפ הזה כדי לרגש את הקהל הלבן, כי כולם הרי אוהבים את אמא.

הסרט 'זמר הג'אז' (The Jazz Singer), משנת 1927, בעל מעמד מיתולוגי בהיסטוריה של הקולנוע, ומסמן את המעבר בין קולנוע אילם לכזה שבו פסקול מסונכרן עם התמונה. הוא עיבוד לסיפור החיים של ג'ולסון, ואל ג'ולסון משחק, לכאורה, את עצמו. היכולות שלו כבדרן והמשחק הסנטימנטלי והמוגזם שלו משרתים את הסרט, שמצליח להיות גם מבדר וגם מרגש. הכישרון יוצא הדופן של הדמות הוא המניע הראשי של העלילה. השמרנות של אביו הקשוח והבלתי מתפשר, החזן הדתי שרוצה שגם בנו יהיה חזן, היא המכשול העיקרי של ג'ולסון בדרכו להגשים את יעדו ולהפוך לבדרן מפורסם.

כאשר האב מגלה שבנו מופיע בציבור הוא מסלק אותו מהבית, מסרב להכיר בכך שיש שירה בעלת ערך שאינה תפילה דתית. אבל עבור הבן, התפילה והשירה מתמזגים. הבידור הוא פולחן, והבדרן הוא כהן קודש. ברגע השיא הדרמטי, האב שוכב על ערש דווי והבן מוותר על הופעת בכורה בברודוויי, שאמורה להפוך אותו לכוכב, כדי לבוא ולשיר את תפילת 'כל נדרי' ביום הכיפורים בבית הכנסת. דמותו של האב, שהתגלחה לפני הבן בראי, בזמן שמרח על פניו את האיפור השחור, מרחפת מעליו בעת שהוא מוביל את התפילה ומתמזגת בו ברגע מותו.

אבל הוויתור של ג'ולסון על ההופעה בברודוויי אינו סוף הקריירה שלו. מאחר ובקולנוע העולם מוסרי והטובים מנצחים הוא מקבל הזדמנות נוספת ומצליח לכבוש את לב הקהל. בשיר החותם את הסרט, 'מאמי שלי', בן החזן שהפך לבדרן, בפנים מושחרות, מלאות הבעה עד הגזמה, עוגב על אימו היושבת בקהל, ומרגש כך את הקהל כולו. כעת, לאחר מות אביו שהגביל אותו, הוא שייך לעולם כולו, ויש לו שליחות בעלת ערך שמתבטאת בשירתו.

קהל היעד של 'זמר הג'אז' לא היה יהודי. אבל היה ערך סימבולי ליהדותם המוקצנת של הדמויות, ובמיוחד לזו של האב החזן. יהדותו ייצגה את המסורת, את העבר המקובע והקפוא שממנו חובה להשתחרר. השונות של החזן העניקה

לו מימד מיתי, עד כדי כך שהוא היה חייב למות לפני שבנו יגשים את ייעודו. היהדות העניקה לגיבור רקע ועומק, אבל לא הייתה חלק משמעוטי מעתידו. ליהדות ולמסורת היה תפקיד אחר לגמרי ב'סיפורו של ג'ולסון', שהופק כמעט 20 שנה אחר כך. דמות החזן יואלסון שגילם לודוויג דונאט מייצגת מודל שונה לגמרי של אבהות, לא קשוח וקנאי אלא סנטימנטאלי, מקבל ותומך. יהדותו של החזן בסרט היא מאפיין תרבותי ייחודי ומשעשע, שמעשיר את הפסיפס התרבותי האמריקאי וכולל אהבת אדם והומור.

דמותו של אל ג'ולסון בסרט בורחת מהבית בתקווה להשתלב בעסקי השעשועים, בעקבות מפגש עם אמרגן טוב לב. אבל אין בסרט עימות אמיתי בינו לבין האב, שמבין בעצמו שכשרון השירה של הבן הוא מתנת אל שהוא חייב לחלוק עם העולם. במקום להתעקש שיחזור הביתה, ולהחרד מכך שהוא שר במקלה כנסייתית בבית המחסה בו הוא חי, החזן יואלסון מסכים להפקיד אותו בידי האמרגן שמבטיח להפוך אותו לכוכב. האב והאם עוקבים אחרי הצלחת הבן באמצעות קריאה בעיתוני הבידור ומנהלים ביניהם שיחות משעשעות במבטא היידישאי המצחיק שלהם. הם מקבלים באהבה ובחום את בת זוגו, שברור לחלוטין שאינה יהודייה. כאשר ג'ולסון נקלע למשבר שירה הגורם לו לפרוש מהופעות, אביו מזמזם שיר ישן שרקד לצליליו עם אימו, וכך משחרר אותו מקפאונו. אי אפשר שלא לאהוב את החזן יואלסון. לודוויג דונאט אחראי לזה.

זה סרט נטול ביקורתיות, שמטרתו לגרום לצופים להרגיש טוב. חבל שהצפייה בו היום מעוררת אי נוחות, בגלל קטעי הבלק פייס המקוממים, שנראו אז כמובנים מאליהם והיום נראים ונתפשים כגועל נפש גזעני שאין כל דרך להגן עליו.

לאל ג'ולסון היו מגרעות רבות, אבל גזענות לא הייתה אחת מהם. הוא הגן על מוזיקאים שחורים שהופיעו בחברתו ותמך בשיוויון מלא עבורם. הבלק פייס היה ז'אנר קיים שהוא פעל במסגרתו. בספר היפה 'יהודים בעידן הג'אז' (Jazz Age) העיתונאי מייקל אלכסנדר מתאר כיצד, עבור היהודים שהשתמשו בז'אנר הזה, מהגרים ובני מהגרים, שהיו שייכים למיעוט שמנסה להשתלב בתוך

חברת הרוב, ההזדהות כשחורים העניקה אשלייה של מקומיות אמריקאית.⁶ אבל הסבר זה אינו מכשיר את השרץ. הוא מראה עד כמה חולה הייתה תעשיית הבידור וכמה פגומה ולא מודעת לחוסר מוסריותה הייתה החברה האמריקאית. דונאט היה כעת חלק מהתעשייה הזו, אזרח שהשתלב בחברה. לאחר הצלחת 'סיפורו של ג'ולסון', וסרט המשך 'ג'ולסון שר שוב' (Jolson Sings Again, 1949), שגם הוא היה הצלחה קופתית גדולה, וגם בו גילם את החזן יואלסון, הוא היה שחקן הוליוודי מוכר ומוערך. ההגירה שלו הצליחה לכאורה באופן מרשים. למרות שנאלץ לפעמים להתפשר וקיבל תפקידים בהתאם להנחיות האולפן לא מכר את נשמתו לשטן. הוא היה אזרח אמריקאי ופיתח קריירה במקצוע אליו הוכשר. אבל העידן שאחרי מלחמת העולם הביא איתו פחדים חדשים, וכל שהשיג התגלה כבלתי בטוח.

Alexander, Michael. *Jazz Age Jews*, Princeton University Press (2003), p. 176 ⁶

בלתי ניתן להעסקה

בפרק זה לא יתוארו סרטים בהם השתתף דונאט או תפקידים שגילם, מאחר והקריירה שלו נעצרה למספר שנים והותנעה מחדש רק לאחר מאמץ גדול. אבל גם במהלך זמן זה, בו היה מובטל מעבודה, לא הפסיק דונאט להיות שחקן במהותו. האנשים בפניהם ערך את הופעותיו החשובות ביותר היו עורכי דין, פוליטיקאים ואנשי עסקים. המכתבים שאביא כאן הם שריד לצורת תקשורת שכמעט עברה מהעולם, ועדות מרתקת מאחורי הקלעים של מנגנון דיכוי והשתקה.

*

בספריית הקונגרס בווישינגטון מופקד הארכיון הפרטי של עורך הדין ג'וזף ל. רואך ג'וניור (Joseph L. Rauh Jr.), שהיה חבר בצוות המשפטי שליווה את מדיניות הניו-דיל של הנשיא רוזוולט, שימש כמזכירם של שני שופטי בית המשפט העליון של ארצות הברית והיה מעורב במאבקים שונים על זכויות אדם ובמיוחד במאבק על שיוויון זכויות לשחורים. הוא היה יהודי, ואחד ממובילי הברית שנוצרה בשנות ה-60 בין הקהילה היהודית לקהילה השחורה. ב-'מצעד לווישינגטון למען תעסוקה וחירות' שנערך לפני 50 שנה, בשנת 1963, לציון 100 שנים להצרת סיום העבדות, צעד בשורה הראשונה, בולט בגובהו, בצעדו הבטוח, בעניבת הפרפר המסודרת. לאחר מותו בשנת 1992 העניק לו הנשיא קלינטון את מדליית החירות הנשיאותית, אות הכבוד הגבוה ביותר שיכול להיות מוענק לאזרח בארצות הברית. הוא נחשב לאחד מעורכי הדין הליברליים החשובים ביותר, ומורשתו עדיין משפיעה על מערכת המשפט האמריקאית.⁷ בתוך הארכיון הנרחב, הכולל אלפי מסמכים הנוגעים לעניינים רבי החשיבות

⁷ ביוגרפיה מרתקת שלו (בה לדוויג דונאט אינו מוזכר): *Michael E. Parrish, Citizen Rauh, an American Liberal's Life in Law and Politics*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2010

המצעד למען השוויון בזכויות ובתעסוקה, 1963

בהם היה מעורב, יש תיקייה צנומה אחת המוקדשת כולה ללודוויג דונאט, קרוב המשפחה שלי.

למדתי על תיקייה זו ממאמר שפרסם ג'ון היינס, (John E. Haynes), היסטוריון שחקר את תנועת העבודה והמפלגה הקומוניסטית האמריקאית.⁸ הוא התייחס לתיקייה כקוריוז ארכיוני, מקרה פרטי המצליח להציג סיפור המדגים את האופן שבו פעלו המנגנונים שמאחורי הקלעים בזמן החלשות המקארתיזם. בכדי להשיג עותק שלה נעזרתי בתחקירן להשכרה, יהודי צעיר מעיר סמוכה

John E. Haynes (1989) The Ludwig Donath file in the Joseph Rauh papers :
:How one actor got off the anti-Communist blacklist, *Labor History*. 30:3, 463-470
Joseph L. Rauh papers, box 64, <https://lccn.loc.gov/mm87062041>

לוושינגטון, שהקונדיטוריה שניסה להקים נכשלה וכעת הוא צריך לחלטר לפרנסתו. אביא כאן חלקים גדולים ממנה.

*

דונאט וראוך הכירו בנסיבות משפחתיות. בן אחיו של ראוך היה נשוי לבת אחיו של לודוויג דונאט, טרודי. פרופ' פרדיננד (פרי) דונאט, אחיו של לודוויג (ודוד נוסף של סבתי) היה קרדיולוג שחי בסינסינטי, אליה היגר מוינה בשנות ה-30. גם משפחת ראוך התגוררה בסינסינטי, בה הייתה קהילה יהודית מבוססת. אביו היגר לארצות הברית מגרמניה, כפי שמעיד שם המשפחה שפירושו 'עשן', והיה יצרן חולצות קטן. גם אימו הייתה בת של מהגרים מגרמניה. שני ההורים היו גאים במוצאם ותפסו עצמם נעלים על פני היהודים שבאו ממזרח אירופה. הצלחתם הגדולה הייתה בכך ששלחו את שני בניהם ללמוד בהרווארד. ג'וזף סיים את התואר הראשון שלו בהצטיינות יתרה והוסמך כעורך דין לאחר שלמד בבית הספר למשפטים של האוניברסיטה, שם היה הראשון בכיתתו.

ראוך היה גבוה וגדל גוף, טיפוס שקשה שלא להבחין בו. בהרווארד שימש כסנטר של נבחרת הכדורסל, היהודי היחיד בקבוצה. במהלך הנסיעות למשחקים חלק חדר עם השחור היחיד, ששימש כגארד. כאשר בעלי מלון בניו יורק סירבו לתת ל-'כושי' להתארח בו ראוך הוביל לכך שכל הקבוצה עזבה את המלון. גם כאשר הפך למשפטן לא וויתר על ערכיו. אחרי שפרש מהשירות הציבורי פתח משרד פרטי בווישינגטון שהתמחה בהגנה על זכויות אדם.

לאחר סוף מלחמת העולם השנייה ובמקביל לפרוץ המלחמה הקרה התרחב הפחד מיכולת ההשפעה ועומק החדירה של המפלגה הקומוניסטית לתוך החברה האמריקאית. סנטור ג'וזף מקארתי היה אחד ממפיצי הפחד ומובילי הקריאה לטיהור המדינה מהשפעה סובייטית עד ששמו הפך למסמל של התקופה. המקארתיזם פעל באמצעים שונים ומגוונים. בבית הנבחרים פעלה 'ועדת בית הנבחרים לפעילויות לא-אמריקאיות' (House Committee on Un-American Activities - HCUA) שהזמינה לעדות וחקרה את מי שהאמינה ששותף או מעורב בחתרנות נגד ארצות הברית. בשנת 1947 הועדה החלה

להתמקד בתעשיית הבידור והקולנוע. 10 במאים וכותבים סירבו להעיד בפני הועדה, תוך שהם מנצלים את זכותם החוקתית לא להפליל את עצמם, הואשמו בבזיון בית המשפט ונשלחו לכלא לתקופות מאסר קצרות. בעקבות כך נוצרה בהוליווד רשימה שחורה, של מי שזוהו כקומוניסטים או נחשבו ככאלה. מי שנכללו ברשימה לא יכלו לעבוד בתעשיית הקולנוע והטלוויזיה. הדרך היחידה לטהר את שמך הייתה להופיע בפני הועדה, להודות על מעשיך ולנקוב בשמות חברי המפלגה הנוספים שהכרת. זה היה מנגנון אכזרי של וידוי פומבי הכולל הלשנה והכאה על חטא. מי שסירב להשתתף בו נדון למות הקריירה שלו, לאבטלה ועוני. היו בימאים וכותבים שבחרו לצאת לגלות באירופה או לעבוד בסתר, תחת זהות בדויה, אבל רוב הנקראים להעיד שיתפו פעולה עם הועדה ונקבו בשמות חבריהם כשנדרשו לכך.⁹

בשנת 1953 העיד בפני הוועדה לי ג'. קוב, שחקן ממוצא יהודי ניו יורקי, ונקב בשמו של לודוויג דונאט, כמי שנכח בפגישות המפלגה הקומוניסטית.

הקריירה של דונאט נקטעה באחת. הוא בדיוק לוחק את היטלר באפוס היסטורי על פילדמרשל רומל, אבל הזכרת שמו בפני הועדה שינתה הכל. הוא נכנס לרשימה השחורה והפך למנודה. כעת הוועדה יכלה לזמן אותו לעדות ולהעמיד אותו בפני הבחירה הקשה, האם להלשין על חבריו ולנקות את עצמו או להימנע מכך ולהשאר מנודה וחסר עבודה. בנוסף חשש שעדות מול הועדה עלולה לעורר את חשד רשויות ההגירה ולסכן את אזרחותו האמריקאית הטרייה. למזלו לא הייתה לו משפחה גדולה לפרנס. הוא בחר לברוח מלוס אנג'לס, ולנטוש את הקריירה שהצליח לבנות, בתקווה שמשוהו ישתנה ושעברו לא ירדוף אחריו. הוא חזר לניו יורק. כמו רבים מנפגעי המקארתיזם נישואיו התמוטטו והוא התגרש.

⁹ Victor S. Navasky, *Naming Names*, Viking, New York 1980 הוא מבט מרתק על שאלות הוידוי וההלשנה, הכולל ראיונות שנערכו עם מי שבחרו להלשין, וביניהם גם עם לי ג'. קוב, שהלשין על לודוויג דונאט. הוא בעיקר מעורר רחמים. נראה שההחלטה הזו שינתה את מהלך חייו, שברה אותו, במובן מסויים. אני יודע כיצד אני הייתי מתנהג במקומו.

ושוב, כמו חתול בעל שבע נשמות, הצליח להתחיל בקריירה חדשה, כמורה פרטי למשחק ושירה. בדירתו שליד הסנטרל פארק אירח תלמידים רבים, ביניהם גם הארי בלפונטה. בשנת 1955 התחתן שוב. הוא אמנם לא הופיע בקולנוע, אבל שיחק בהצגות שונות באוף-ברודוויי. אך החרב המשיכה להיות תלויה מעל לראשו. בשנת 1958, בזמן בו היה מחוץ לעיר, הגיע אל הסוכן שלו בניו יורק כתב זימון עבורו מטעם הועדה לפעילויות לא-אמריקאיות. מאחר והזימון לא הוגש לו אישית דונאט יכול היה לא להענות לו בינתיים, אבל הסתבר שהבחירה ממנה ניסה לחמוק, בין הלשנה לבין נידוי, הדביקה אותו.

אחד מהבודדים שהצליחו להעיד מול הועדה בלי לנקוב בשמות היה הנרי מילר, המחזאי היהודי המפורסם, שהיה נשוי באותו הזמן למרלין מונרו. מי שייצג אותו וייעץ לו משפטית היה ראוך. כנראה שלכן ניסה דונאט לנצל את את הקרבה המשפחתית ויצר קשר עם עורך הדין, שהזמין אותו לבוא לפגישה במשרדו. המכתב הבא נכתב אחריה. ראוך מציג כאן בפני דונאט את אפשרויות הפעולה העומדות בפניו, שאף אחת מהן לא פשוטה או נטולת סיכונים:

7 ביולי, 1958

מר לודוויג דונאט
סנטרל פארק מערב 407
ניו יורק, נ. י.

לודוויג דונאט היקר:

אני לא כותב כדי לחלוק עמך מילות חוכמה גדולות מאחר שאני חושש שאין לי כאלה; במקום זה אני כותב כדי לפרט את האפשרויות השונות כדי שתוכל לערוך את ההחלטות הקשות להן אתה נדרש.

ראשית לגבי מצב ההתאזרחות שלך. אם לא היית חבר במפלגה בזמן התאזרחותך ב-1945 או קרוב כל כך עד שתוכל להחשב כמקושר אליה בזמן זה, אז העובדה שהצטרפת מאוחר יותר למפלגה ב-1946 לא תשפיע על אזרחותך בשום אופן. היקשרות אינה אומרת התרועעות עם קומוניסטים, אלא איזה קשר ממשי

למפלגה. מהעובדות שנתת לי, לא נראה אפשרי שניתן לומר שהיית קשור למפלגה ב-1945. למרות זאת, אם תעורר את זעמה של ועדת בית הנבחרים לפעילויות לא-אמריקאיות מאחר שתהיה מה שהם קוראים עד 'בלתי ידידותי', הם כפי הנראה ידאגו ששירות ההגירה יערוך לך חקירה מלאה. אבל, חוץ מחוסר הנעימות הכרוך בחקירה, העובדות שדיווחת לי במשרדי בשבוע שעבר בודאי לא מצביעות שתוצאה של חקירה כזו יכולה להיות תהליכי שלילת אזרחות מוצלחים.

שנית, לגבי ועדת בית הנבחרים לפעילויות לא-אמריקאיות, בעיה זו ברורה פחות. אני מבין שאינך מוכן לנקוב בשמו של אף אחד, למרות שברור שלועדה יש את כל השמות שאתה יודע. זו החלטה שעליך לקבל ואין עורך דין שיכול לעזור לך. אני יכול רק להציע שתהיה בטוח בדעתך שזו החלטתך הנכונה ולא מבוססת על כך שמישהו או משהו יכולים להשפיע על עמדתך בנושא זה.

בהנחה שלא תנקוב בשמות, האפשרויות החוקיות שלך הן כדלקמן:

(i) להשתמש בתיקון החמישי לחוקה ולא לומר לועדה דבר.
(ii) להעיד כי לא היית קומוניסט בעשר השנים האחרונות ולהשתמש בתיקון החמישי בנוגע לפעילותך לפני זמן זה ובנוגע לשמות האחרים. זה דורש טיפול קצת מחוכם, אבל הוכח כמוצלח במספר מקרים.

(iii) להעיד הכל על עצמך אבל לסרב לענות בנוגע לשמות של אחרים על בסיס חוסר שייכות והתיקון הראשון לחוקה. זה כפי הנראה (אבל לא בטוח) יוביל להאשמה בבזיון, אבל כפי הנראה (אבל לא בטוח) תזוכה בבית המשפט.

(iv) לומר לועדה הכל על עצמך ולנסות לשכנע אותם לא להתעקש על השמות, דבר שכפי שאמרת לך כאן במשרדי, דורש יכולות משמעותיות.

ברור שאם אתה מתכוון לעשות (i), (ii) או (iii), אין שום יתרון בלמהר לפגוש בוועדה. עדיף להשען אחורה ולהתפלל שהזימון אותו ניסו להגיש לך ילך לאיבוד בסל הניירות של מישהו. אם הזימון מוגש, אתה יכול להחליט על אפשרויות (i), (ii) או (iii) בזמן זה ואני אהיה זמין לעזור לך להגיע להחלטה.

אם, למרות זאת, אתה רוצה לאחוז בשור בקרניו עכשיו ולסיים את העניין בדרך זו או אחרת, אז הברירה היחידה שלך היא אפשרות (iv), עד כמה שזה קשה ובלתי סביר. אני מניח שעליך לשקול את חוסר הנעימות של מצבך הנוכחי (רשימה שחורה, קשיים כלכליים, הפחד מקבלת זימון) כנגד סיכויי ההצלחה בשכנוע ועדת בית הנבחרים לשמוע אותך בלי שיתקשו על שמות.

כל מה שאני יכול לומר על החלק הראשון של המשוואה הוא שאני די בספק שהטיפוסים האלה שוכחים מאנשים ושאיני מניח שזימון יופיע באחד מהימים. באשר לחלק המשוואה השני, איני אופטימי מאוד, אבל האם סיכויי ההצלחה הם 50-50 או 20-80 או כלשהם, איני יכול לנבא. ניתן לומר שזה הימור לא לעשות כלום ולחכות שהועדה תפעל, וזה גם הימור להחליט לנוע באופן פרואקטיבי. יש אנשים שמהמרים מכוח האינרציה; אחרים מפעולה יזומה. אתה תצטרך לקבל החלטה משלך בעניין זה.

אם תחליט על אפשרות (iv), הבחירה נראית לי בין ללכת ולנהל שיחה מלב אל לב עם ג'ורג' סוקולסקי או אדם אחר שנמצא ביחסים טובים עם הועדה או לנסות לעבוד דרך חבר הקונגרס דויל כדי לקבל שימוע ידידותי. אם אתה מחליט על האפשרות הראשונה, אני מציע שתפוס את השור בקרניו ותלך לראות את סוקולסקי. אם אתה מחליט על האחרונה, בוא לכאן בשבוע הבא, ונלך לראות את דויל.

ראיתי את כל הקרובים שלך בסינסינטי חוץ מאת אחיך שהיה חולה בערב החתונה. זה היה טקס יפהפה וטרודי היתה שושבינה יפהפיה.

ברכות חמות.

שלך בכנות,

ג'וזף ל. ראוך, ג'וניור

ראוך מרגיע את דונאט באשר לשאלת אזרחותו האמריקאית. היא אינה בסכנה. כל מה שקרה לפני שנת 1945 אינו רלוונטי עבור וועדת החקירה. שאלת ההלשנה מקבלת כאן עוד מימד. לדונאט אין שמות חדשים לחשוף בפני הוועדה.

שמות כל האנשים שהכיר כבר ננקבו בפניה. האם חוסר הרצון לשתף פעולה באופן מלא עם הוועדה שווה את 'חוסר הנעימות', את האבטלה הכפויה והקשיים הכלכליים שהיא מביאה, את חוסר היציבות ותחושת הקרקע הבלתי בטוחה, את הפחד המתמיד מהוקעה? אני חושב שראוץ כבר יודע מה בחירתו של דונאט, ומנסה לשכנע אותו להבין את משמעויותיה. בפסקה האחרונה של המכתב הוא חוזר אל התחום המשפחתי והאישי. הוא מזכיר לדונאט: אתה לא לבד.

דונאט מבין. הוא מגיע למשרדו של ראוץ ונותן בפניו הצהרה חתומה, טיוטה של העדות אותה היה נותן בפני הוועדה, מונולוג, וידוי אישי והכאה על חטא שאינו כולל שמות של אנשים אחרים. אני נוטה להאמין לו. אני חושב שהסיפור שהוא מגולל כאן, על אידיאליזם ועל אכזבה, הוא אמיתי. והוא גם אומר מה שהוועדה רוצה לשמוע, ומקבל ללא כל ערעור את התפישה השטנית של המפלגה הקומוניסטית האמריקאית. החרטה המוגזמת שלו היא תיאטרלית, במיוחד נוכח הפרטים הטריטוריאליים אותם הוא מתאר, אבל לא מבוססת על שקר.

הייתי קומוניסט משנת 1946 עד בערך 1948-49.

כל אדם אחראי בוודאי ישאל את עצמו, "מה היו הסיבות לצעד כזה? מה גרם לי לעשות זאת?" אני מוצא זאת קשה ביותר— כמעט בלתי אפשרי—להגיע לתשובה מוחלטת במאה אחוז לשאלה כזו. מה שקרה טמון כל כך הרבה שנים אחורה בזכרוני וזו עובדה טבעית שאדם מנסה בהגנה עצמית לוותר לעצמו ולמצוא תירוצים לדברים שאינם ניתנים לתירוץ. אני מנסה לא ליפול למלכודת זו. אני מנסה לתת לך, ולעצמי, תמונה בלתי מרוששת ואמיתית של המצב. לא ארשה לעצמי ליפות דברים ולומר לך, "הייתי תמים. לא ידעתי מה עשיתי. פיתו אותי לעשות מה שעשיתי". זו לא תהיה האמת. מה שעשיתי עשיתי בעיניים פקוחות וידעתי מה אני עושה. לפחות כך חשתי בזמן ההוא. העובדה שאחר כך למדתי, אני יכול לומר, בדרך הקשה, שטעיתי, וכמה גדולה הייתה טעותי, לא משנה את תמונת המצב בהתחלה. בבחינת הזמן סביב שנת 1946 סיבות אינטלקטואליות רבות צצות בדעתי, אבל הסיבות העיקריות היו כנראה רגשיות.

המלחמה נגמרה, פצצת האטום הושלכה, מיליוני אנשים נהרגו והעולם היה במצב רע. הרגשתי את פגיעת כל הדברים הללו בכוח רב. רוסיה, המדינה הקומוניסטית, הייתה בעלת בריתנו והיה נראה שלקומוניזם יש את התשובה הנכונה כדי להמנע מכל זה בעתיד. זה מה שהם אמרו ואני האמנתי בזה בזמן ההוא. לא אז ולא בשום זמן שבא אחר כך לא הייתה לי תחושה שאני עושה משהו רע. המפלגה הקומוניסטית הייתה חוקית וכאזרח אמריקאי זו הייתה זכותי המלאה לאמץ את עקרונותיה. בוודאי שלא עלה בדעתי שאני עושה משהו שיכול לגרום נזק לארצנו.

אני משער שגם סקרנות היתה חלק מהעניין. השתתפתי בפגישות, לא באופן סדיר, אבל מעת לעת. אני חושש שהדיווח שלי על פעילות במסגרת המפלגה לא יהיה מאוד דרמטי, מאחר שלמיטב זכרוני, לא אירע כל דבר דרמטי לו הייתי עד.

המפלגה חילקה את פעולתה לקבוצות מקצועיות קטנות. הפגישות היו בנויות מדיונים ועוד דיונים. הבעיות עליהן דנו היו בעיקר מאורעות עכשוויים, המאבק להכרה ולבחירות בתוך גילדת שחקני הקולנוע והמאבק לתעסוקה שווה ומספיקה לכושבים בתעשיית הסרטים. בזמן כלשהו היה דיון רב על השביתה בהוליווד ותפקיד השחקנים בה. למרות שהשחקנים לא היו מעורבים בה באופן ישיר, היינו אמורים לנקוט עמדה ובגלל שגילדת שחקני הקולנוע הייתה האיגוד המקצועי המשפיע ביותר בהוליווד לעמדה זו הייתה חשיבות רבה. לעולם לא פגשתי, למיטב ידיעתי, אף אחד מבעלי הכוח (הביג שוטס) במפלגה. ההוראות הועברו אלינו. הדרך בה זה נעשה החלה להטריד אותי במהרה.

לדוגמה, כאשר התנהל דיון, הבחנתי שהתוצאה שלו כבר הוחלטה זמן רב מראש. בתהליך דמוקרטי, כך נראה לי, לא ניתן ולא צריך לדעת מראש לאן יוביל דיון כזה – אם כולם אומרים באופן חופשי מה שיש להם לומר. זה בהחלט לא היה המצב במפלגה. לא היה לי שום ספק שניתנה הוראה באשר למה תהיה התוצאה של דיון כזה. זה היה תהליך לא דמוקרטי באופן מובהק אשר דחה אותי מאוד. זו גם הייתה סתירה גמורה למה שהאמנתי בו בהתחלה, שהמפלגה לוחמת עבור דמוקרטיה אמיתית.

לוקח זמן מה עד שאדם מכיר במה שהוא מהסס לקבל. איש לא אוהב להודות בתבוסה. לבסוף ראיתי שהמפלגה הקומוניסטית רק העלתה מס שפתים לדמוקרטיה ושההליכים בה היו למעשה דיקטטוריים. תמיד קידשתי חופש דמוקרטי אישי לכל ולכן התאכזבתי עמוקות בעקבות כך.

בהדרגה הפכתי לפחות ופחות מעוניין בפגישות ומה שהיה להן להציע ולבסוף הפסקתי ללכת אליהן כלל.

אני חייב לומר שבמשך כל הזמן בו הייתי קשור למפלגה לעולם לא שמעתי מילה חתרנית, ושלעולם לא הייתי עד למעשה חתרני. אם זה היה קורה בוודאי שהייתי מדווח על כך לרשויות המתאימות מיד.

חוץ מהדיונים, הפעילות הממשית שלי כללה שני דברים שהייתי רוצה להזכיר בפניך. פעם אחת כתבתי מאמר לעיתון המפלגה אודות "תיאטרון עובדים לאומי", וב"כינוס על שליטה במחשבה" במלון בוורלי הילס נאמתי בנושא "השחקן תחת הפאשיזם". אני מגיש את המאמר ועותק של הנאום לך. שכחתי להזכיר קודם שנושא דיון חשוב נוסף במהלך הפגישות היה השאלה של סרטים אנטי-רוסיים ואנטי-קומוניסטיים. באופן טבעי היינו אמורים להתרחק מהם ולסרב לעבוד בסרטים כאלו. הרעיון היה ששחקן, באופן כלשהו, מזהה עצמו עם המחזה או הסרט בו הוא מופיע ושבעזרת כשרונו הוא עוזר להציג את הרעיונות של סרטים כאלה – תפישא איתה אני מזדהה. אני חייב להודות שגם אני סרבתי לתסריטים רבים בגלל סיפור אנטי קומוניסטי או אנטי רוסי.

אבל מאוחר יותר, כאשר השתנתה גישתי, אני חושב שזה היה בשנת 1953 כאשר שיחקתי בדמות הראשית בסרט טלוויזיה כזה. הסרט והתפקיד מדברים בעד עצמם. הלוואי שיכולתי להגיש לך את הסרט. שם הסרט – למיטב זכרוני – היה "אל מחוץ לחושך" והחברה שעשתה אותו הייתה ריווי הפקות בהוליווד.¹⁰

לא הייתי זקוק למאורעות הנוראים בהונגריה ולחשיפה של משטר סטאלין בנאום חרושצ'וב כדי שיעירו אותי. הרבה לפני שהתפרסמו עיני נפקחו ופניתי הרחק מהקומוניזם. מאורעות אלו היו רק אישור עבורי, לא הפתעה, נוראים ככל שהיו.

לצערי אני יכול לבטל את הטעויות שעשיתי, אבל אני יכול להצטער עליהן.

איזו הופעה! אמנם אין בה הרבה תוכן, אבל היא מלאה ברגש ומעוררת הזדהות. דונאט מציג את עצמו בקורבן של המפלגה, שהשכיל והתפקח עוד לפני שהדבר נכפה עליו, מכוח הכרתו הפנימית. חוסר הצדק של רדיפתו נראה משכנע מאוד. ראוך ממשיך לסייע לדונאט. הוא מנצל את הקשרים שלו בווינגטון ויוצר קשר עם חבר קונגרס שחבר בוועדה, ושניהם, ראוך ודונאט, נפגשים איתו. כנראה שהוא משתכנע, וממליץ לפנות בכתב ליו"ר הוועדה ולבקש שימוע 'חיובי'. ראוך משתמש בהצהרתו של דונאט כחומר גלם במכתב, והוא משנה אותה ומוסיף לה עוד פרטים ששמע מדונאט בהתאם לנסיונו והבנתו. לכאורה הוא מנסה לשכנע יו"ר הוועדה בכך שעדותו של דונאט יכולה להיות חשובה ומעניינת, ובפועל מציג אליבי שלו, שהעניין הציבורי בו מוגבל, ושאינו מחדש שום פרט משמעותי. הבקשה לשימוע היא למעשה בקשה לחנינה. את חלקה החריג, להמנע משיתוף פעולה מלא עם הוועדה ולא לנקוב בשמות חברי המפלגה אותם הכיר, ראוך מצניע, למרות שברור, גם לכותב וגם לנמען, שזה לב העניין.

28 ביולי, 1958

כבוד פרנסס א. וולטר, יושב ראש
הוועדה לפעילויות לא-אמריקאיות
בית הנבחרים של ארצות הברית
ווינגטון 25, די. סי.

יושב הראש וולטר היקר:

אני כותב לך בהצעתו של חבר הקונגרס קלייד דויל, שהזכיר את העניין הזה בפניך בשבוע שעבר, כדי לבקש שימוע בפני הוועדה שלך למר לוודויג דונאט.

מר דונאט הוא שחקן. הוא שיחק את אביו של ג'ולסון ב"סיפורו של ג'ולסון" וב"ג'ולסון שר שוב"; פרופסור מולר

ב"התקפת נגד" עם פול מיני; אלפרדו ב"קרוסו הגדול"; והיטלר ב"מותו המוזר של אדולף היטלר". כרגע הוא מלמד אחרים לשחק בעיר ניו יורק, אבל שאיפתו הגדולה היא לחזור למקצועו כשחקן.

מר דונאט זוהה כקומוניסט על ידי מר לי קוב בעדות לפני ועדתך ב-1952 או 53. מר דונאט מבין מהסוכן שלו שהתכוונתם לקרוא לו בשימועים שערכתם לאחרונה בעיר ניו יורק; הוא היה מחוץ לעיר בזמן הזה ולא הוגש לו מעולם כל זימון. הוא מוכן לבוא ולהעיד ללא זימון בשימוע סגור או פומבי, כפי שתמצא לנכון, ומבקש לנקות את שמו בעיני הועדה והציבור.

מר דונאט מוכן לשתף פעולה עם הועדה ולהעיד על כל פרטי פעילותו במפלגה בשנים 1946 עד 49-1948. הוא רק מבקש שלא ידרש לנקוב בשמות אחרים שעשו את אותה הטעות הטראגית שהוא עשה.

מר דונאט מאמין שהוא יכול להועיל לוועדה. ראשית, הוא תהה וניתח גם את הסיבות האישיות האינטלקטואליות והרגשיות למה שהוא כעת מכיר שהיה טעות נוראית. בנוסף, הוא מוכן לקשר בין הדיונים שהתנהלו במפגשי השחקנים הקומוניסטים בהם השתתף – דיונים על הבעיות באיגוד שחקני המסך; על השגת זכויות העסקה שוות והוגנות לכושים בתעשיית הקולנוע; על השביתה בהוליווד עם הקרבות בבית המשפט בין איחוד איגודי האולפנים ובין הברית הבינלאומית של עובדי הבמה והתיאטרון; ועל דרכים ואמצעים להרחיק שחקנים מלעבוד בסרטים אנטי-רוסים ואנטי-קומוניסטים. בנוסף לכך, הועדה יכולה למצוא עניין בשני דברים שכתב מר דונאט במהלך תקופה זו ובזמן ההתעוררות וההכרה שעבר – הכרה שאז לא היתה לו – כיצד היטה את כתיבתו בהתאם לקו של המפלגה. מר דונאט הצטרף למפלגה ב-1946, אם זה בכלל יכול להקרא הצטרפות. הוא לא קיבל כרטיס חבר קומוניסטי ולא היה תהליך הרשמה רשמי. מה שארע היה שהוא נכח בפגישה של שחקנים קומוניסטים באחד מבתיהם ואז המשיך מזמן לזמן, למרות שבאופן לא סדיר, להשתתף בפגישות אלה עד 1948 או 1949. הוא שילם כמה דולרים כמיסי חבר בפגישות שונות ועל סמך זה מניח כי היה חבר בשנים שבין 1946 עד 1948-1949 בלי כל הרשמה רשמית. קשה לדייק לגבי תאריך עזיבתו את

מערכת היחסים הבלתי מחייבת הזו; אבל, ככל שהזמן עבר, הוא הפך למנוכר יותר מהקבוצה ומתישהו ב-48 או 49 הפסיק ללכת לפגישות.

כנראה שהדברים שהרחיקו את מר דונאט מהמפלגה היו ההכרה שתוצאות כל דיון נקבעו זמן רב לפני התנהלותו והבנתו הגוברת שהמפלגה לא הייתה קבוצה דמוקרטית אלא פשוט זרוע של כוח דיקטטורי. אין צורך לומר שמר דונאט מוכן להעיד על האנטי-קומוניזם הנוכחי שלו, שהחל הרבה לפני שהמאורעות הנוראים בהונגריה והחשיפה אודות המשטר של סטאלין בנאואו המפורסם של חרושצ'וב. הועדה אולי גם תתעניין בכך שמר דונאט שיחק בתפקיד הראשי בסרט אנטי-קומוניסטי מובהק שנעשה לטלוויזיה בסביבות 1953; התפקיד שלו, כמנהיג האינטלקטואלי של קבוצת בורחים סובייטיים, נועד להבהיר את האופי הדיקטטורי והדכאני של החיים בתוך ברית המועצות. אם הועדה מעוניינת בכך, ננסה לשאול סרט זה ולהראות אותו לועדה (זה יקח בערך 25 דקות).

אני מאמין שהועדה תמצא במר דונאט מקרה בוחן מעניין של אדם שפעם קיבל את הדוקטרינה הקומוניסטית כפשוטה, אבל שהצליח להמלט ממנה באמצעות משאביו האינטלקטואליים האישיים ולהפוך לאזרח דמוקרטי המסוגל להשתמש בכשרונותיו כדי לפנות נגד אותה דוקטרינה ממש. מר דונאט חי בעיר ניו יורק, אבל יכול להיות זמין לשימוע בהתראה של עשרים וארבע שעות שתנתן לי. אנו שנינו מלאי הערכה להצעתך לחבר הקונגרס דויל לשקול את תוכן מכתב זה.

שלך בכנות,

ג'וזף ל. ראוך, ג'וניור

העתקים:

חבר הקונגרס קלייד דויל
מר לודוויג דונאט

דונאט לא היה מעולם כוכב קולנוע. הקריירה שלו לא הייתה ארוכה דיה כדי שיהיה מוכר מאוד. עדות שלו בפני וועדת הקונגרס לא הייתה מעוררת כל עניין ציבורי והייתה מציגה אותו כקורבן ואת הוועדה כרודפת אחרי אדם שלא עשה רע. יו"ר הוועדה מבין זאת ולכן בוחר לוותר על העדות. למרות שאינו יכול להרשות לעצמו לציין זאת מפורשות המכתב שהוא כותב לראוך הוא ברור למדי: דונאט יכול לבוא להעיד אם הוא ממש רוצה, אבל הוועדה לא תיזום פנייה אליו. כך, שאלת ההלשנה הופכת ללא רלוונטית, ומאחר ולא תהיה עדות הוועדה לא מוותרת על זכותה התיאורטית לשאול כל שאלה שתרצה.

הקונגרס של ארצות הברית
בית הנבחרים
הוועדה לפעילויות לא-אמריקאיות
ושינגטון

1 באוגוסט, 1958

מר ג'וזף ל. ראוך, ג'וניור,
ראוך ולוי
רחוב קיי 1631, צ. מ.
ושינגטון 6, די. סי.

מר ראוך היקר,

יש בידי את מכתבך מה 28 ביולי, 1958 שבו אתה מצהיר כי מר לודוויג דונאט מוכן לבוא ולהעיד לפני הוועדה אבל עם הסתייגויות מסוימות באשר לתחומי החקירה. הכלל הקובע של ועדה זו היא שלכל אדם שזוהה כחבר במפלגה הקומוניסטית במהלך שימועי הוועדה, תנתן ההזדמנות להופיע בפני הוועדה, אם הוא רוצה בכך, למטרה של הסבר או הכחשה של כל עדות הנוגעת אליו במישרין. למרות זאת, הוועדה לא תגביל עצמה מלחקור כל עד עד על כל נושא רלוונטי לנושא שתחת חקירה.

אם מר דונאט מבקש להופיע בפני הועדה כמשך הדיונים הפומביים הבאים שלה שמתוכננים בניוארק, ניו ג'רסי בתחילת ספטמבר, אני מציע שתיצור קשר עם ריצ'ארד ארנס, מתאם הצוות, שיארגן זמן להופעתו.

שלך בכנות,

פרנסיס א. וולטר

יושב ראש

זאת הצלחה מסחררת. דונאט כבר לא יזומן לעדות, כבר לא יתבקש למסור שמות. החרב שמעל ראשו הוסרה. אבל מאחר ולא עבר תהליך טיהור פומבי שמו עדיין המשיך להופיע ברשימה השחורה. הוא נותר מנודה ואולפני הקולנוע והטלוויזיה וחברות ההפקה נמנעו מלהעסיק אותו.

הדבר היה מתסכל במיוחד מכיוון שהייתה לא מעט עבודה לשחקנים מוכשרים כמוהו. בשנים הללו הטלוויזיה מתחילה לתפוס מקום חשוב יותר ויותר בתרבות הפנאי האמריקאית. ניו יורק, עיר מגוריו הנוכחית של דונאט, הפכה למרכז הפקה טלוויזיוני משגשג. הטלוויזיה עדיין גישה את דרכה וחלק גדול מהתוכן שהופק היה מחזות מצולמים או דרמות שמצולמות באולפן. היו תפקידים שהתאימו לשחקנים מבוגרים בעלי יכולת הבעה, כשרון שירה ומבטא זר ועדין. אבל דונאט לא יכול היה להשתתף בחגיגה. בשלושה חודשים אחרי שהתבהרה עמדת הועדה הלא-אמריקאית, שנייה לפני שהוא עושה צעד פזיז, שולח דונאט לראון מכתב החושף את התסכול הגדול שהוא חש:

4 בנובמבר, 1958.

ג'ו היקר,

אני מצרף כאן גזיר עיתון מעיתון ניו יורק פוסט של שבת שעברה. אני חושב שזה די טוב ולעניין, במיוחד בזמן זה של כעס ציבורי על "חוסר החופש התרבותי ברוסיה".

אני מצרף גם מכתב שאני מתכוון לשלוח לד"ר סטנטון. הייתה לי פגישה עם צוות הפקה חשוב אתמול. אני יודע שכוונתם

טובה והם ידידותיים כלפי. הם רוצים להעסיק אותי, אבל
נאמר לי שבינתיים ידיהם כבולות. יעצו לי לכתוב למר
סטנטון כדי לטהר את שמי עם הרשת. שמעתי שבכמה מקרים זה
עבד, ושהרשת הסתפקה בהצהרת נאמנות, בלי להתייעץ עם
הועדה הלא-אמריקנית. אני חושב שמכיוון שאין לי כלום
להפסיד אני יכול לנסות מה שרק אפשרי עבורי.

נזכרתי שאמרת לי פעם שאתה מכיר את מר סטנטון. או אולי
אני טועה? אני מקווה שזו לא טרחה. דע רק שאני קצת נואש.
האם תרצה לנסות להשיג לי ראיון עם ד"ר סטנטון? איני
בטוח שבכח מכתבי לבדו אוכל לפגוש בו ואז סיכויי הצלחתי
בעניין זה פוחתים מאוד.

תודה רבה לך וברכות חמות
לודוויג

נ.ב. לא אשלח את המכתב עד שאשמע ממך.

פרנק סטנטון, אליו מתייחס דונאט ושאליו הוא רוצה לפנות, היה נשיא CBS,
תאגיד הפקה ענקי שעסק במוזיקה, שידורי רדיו וטלוויזיה. לחברה הייתה
השפעה אדירה על תרבות הפנאי האמריקאית, שהתעצמה במקביל לגידול
באמצעי השידור וההפצה ההמוניים. סטאנטון היה ד"ר לפסיכולוגיה, והדימוי
הציבורי שלו היה של אדם מוסרי ורחב אופקים. הוא ניהל את הרשת ביד רמה.
בכדי להגן על החברה מביקורת אפשרית וכדי לבטא נאמנות בלתי מתפשרת
לערכים האמריקאיים, ייסד סטאנטון ב-CBS מנגנון סינון עובדים על בסיס
רקע אידיאולוגי. עובדים נשאלו על הזדהותם הפוליטית, ועל השתייכותם,
בהווה או בעבר, לארגונים פוליטיים אסורים. נערכה חקירת רקע ועובדים
נדרשו לחתום על הצהרות נאמנות למדינה. מנגנון זה, שהחברה לא הצהירה
עליו באופן רשמי, לא היה קשור לרשימה השחורה אלא נוסף אליה. הרי המכתב
שדונאט התכוון לשלוח:

4 בנובמבר, 1958

ד"ר פרנק סטנטון

נשיא C.B.S.

שדרות מדיסון 485

ניו יורק, נ. י.

ד"ר סטנטון היקר,

יש לי סיבה להאמין שאני ברשימה שחורה שמונעת ממני
מלעבוד ברשת שלך. זה מונח כמו עול על כתפי.

מאחר שאני מאמין שמצב זה לא קיבל את אישורך ושאינו תואם
את מדיניותך אני מפנה את השורות האלה אליך.

הייתי מעריך זאת מאוד אם יכולתי לפגוש אותך ואם תתן לי
הזדמנות לטהר את שמי. אני מרגיש בטוח לגמרי שאם אוכל
לדבר אתך אוכל לשכנע אותך בחוסר הצדק של מניעת העסקתי
ב-C.B.S.

בכבוד מלא שלך,

המכתב לא חתום ולא נשלח, כמובן. ראוך מטלפן מייד לדונאט ומניא אותו
מכוונתו. התמימות של דונאט נוגעת ללב, המניעים שלו ברורים וכוונתו טובה,
אבל ברור שמשלוח מכתב זה יכול היה להזיק לו. ככה לא עושים את זה. שליחת
מכתב כזה היא הצהרה דרמטית ולא צעד מעשי. פנייה נואשת של אדם שנעשה
לו חוסר צדק לקודקוד הפירמידה, קבלת הזדמנות להופיע בפניו ושכנוע שלו
הם עלילה של סרט, לא תכנית פעולה. זה גם מראה עד כמה האמין דונאט בכוח
השענוע של הופעתו. למזלו, ראוך היה מוכן להפעיל את קשריו כדי לעזור לבן
משפחתו שלא כל כך מבין איך מתנהלים הדברים. הוא הכיר את אחד מסגני
הנשיא של CBS, שלמד מספר שנים מתחתיו בהרווארד. אבל הוא לפני שיפנה
אליו היה זקוק לעוד מידע קונקרטי.

ואולי לזה התכוון דונאט? למצוא דרך לשכנע את ראוך להמשיך ולסייע לו?
יכול להיות, אבל אני מעדיף להיות סלחן כלפי קרוב משפחתי. אני מאמין שהוא
אדם טוב ולא מניפוליטיבי. במכתב הבא דונאט מעביר לראוך את המידע
שביקש, מתאר לו את החוויה שלו, כשחקן ששמו מופיע ברשימה השחורה, את

המלכודת ממנה אין לכאורה מפלט. כך פועל, מאחורי הקלעים, מנגנון של אפליה ומניעת תעסוקה. טון המכתב הזה שונה מההתכתבותם הקודמת. נראה שדונאט חש נוח יותר עם ראוך, ושהתפתח ביניהם קשר אישי שחורג מייעוץ משפטי בין קרובי משפחה רחוקים.

10 בנובמבר, 1958

ג'ו היקר,

תודה רבה לך על מכתבך.

הליהוק לתוכניות טלוויזיה הוא בדרך כלל עניין שמתבצע בין משרד הליהוק או המפיק והסוכן. השחקן באופן אישי לא נכנס לזה – למרות שזה נוגע אליו. במקרים מסויימים הוא נקרא לראיון כדי לפגוש את הבמאי. המשא ומתן על החוזה הוא תמיד עם הסוכן.

מסיבות ברורות המפיק וגם המלהק ימנעו לומר את האמת במילים רבות, כלומר שהרשימה השחורה מונעת מהם מלהשתמש בשחקן שנמצא בה.

אתן דוגמא של איך זה עובד שצצה בדעתי, אבל היה בטוח שזו רק אחת מתוך רבות ושהיא דומה לכל האחרות.

נקראתי לראיון עבור "במה 3" ב.C.B.S. הייתי אמור לשחק בתפקיד הראשי של ג'וזף קונארד בהצגה דרמאטית של חייו. הפגישה עם הבמאי והמפיק הייתה תענוג. הם היו "שמחים" לקחת אותי לתפקיד, כך אמרו. אפילו דיברנו על זמן אפשרי לחזרות. כמה שעות מאוחר יותר הסוכן שלי קיבל שיחה שאמרה; "נשמח לקחת אותך, אבל לרוע המזל איננו יכולים להשתמש בך". זה היה אחד ממקרים דומים רבים. לעתים קרובות הם משתמשים במילים; "הוא בלתי ניתן להעסקה". אף אחד לא יחשוף את עצמו ויאמר יותר – וכל המעורבים מבינים מה הכוונה. זה ברור שיש רק סיבה פוליטית אחת להיות "בלתי ניתן להעסקה".

בשנים עברו עבדתי מספר פעמים רב ב-CBS בהוליווד ובניו יורק.

לדוגמא ככוכב במחזה של בן הכט "ההוסאר הורוד" בתיאטרון ווסטינגהאוס. אבל כפי שאמרתי זו רק אחת מתוך רבות כמות (המופיע של לקס", וכו' וכו') ואז לפתע זה נגמר והפכתי "בלתי ניתן להעסקה".

זהו כל המידע שאני יכול לתת לך. כפי שאמרתי לך בטלפון, האנשים האלה לעולם לא יגידו מילה שתסגיר אותם ותשאיר אותם חשופים לתביעה משפטית. זה אחד מהעניינים המושקטים האלו. כולם יודעים על כך – אבל באופן פומבי קיומו מוכחש.

אני מודה נורא לך על כך שאתה רוצה לדבר עם מר סאלנט. אני מקווה שאוכל לפגוש אותו ולטהר את עצמי. זה יהיה דבר מתוק להיות "ניתן להעסקה" שוב.

ברכות חמות ותודה

שלך בכבוד מלא

לודוויג

נוגע ללב, לא? על המכתב המופיע בתיק המסמכים שבספריית הקונגרס מופיע סימון בכתב יד של הפסקה אותה העתיק ראוך במלואה למכתב ששלח לחברו הוותיק לספסל הלימודים. הוא מספר שוב את כל הסיפור, אבל בצורה שונה, מותאמת לנמען. מול סאלנט, אדם מוסרי וליברלי, הוא אינו צריך להדגיש את הטעות שעשה דונאט בכך שהצטרף למפלגה הקומוניסטית, והוא מתמקד בעוול שנגרם לו בעקבות כך. הוא מאמץ מולו עמדה של כנות מוחלטת ולכן גם מזכיר במכתב את קרבתם המשפחתית. הוא מציע לסאלנט להצטרף, כמוהו, אל הצד המוסרי הנכון והטוב ולעזור לפתור את התסבוכת, ומתווה גם דרך פעולה אפשרית, מתוך מודעות לאופן פעולת המנגנונים הפנימיים ב-CBS. זה מכתב אישי, אבל דונאט ממוען אליו. מופיע בו גם תקציר סיפור הסרט האנטי-קומוניסטי בו השתתף, כהוכחה לעמדותיו הנוכחיות.

14 בנובמבר, 1958

מר ריצ'ארד ס. סאלנט, סגן נשיא

דיק היקר:

אני מסתמך גם על ידידותינו וגם על הרגישות הגדולה שלך לחוסר צדק בכך שאני כותב לך את המכתב הזה על מה שנראה לי מקרה אמיתי של חוסר צדק.

האיש שבשמו אני כותב הוא לודוויג דונאט. לקחתי על עצמי לסייע לו לא רק בגלל קשר משפחתי – האחיינית שלו התחתנה עם האחייך שלי – אלא בגלל שאני מאמין שהמקרה שלו ראוי לתשומת לבך.

מר דונאט הוא שחקן. בקולנוע, בין תפקידים רבים, הוא שיחק את אביו של ג'ולסון ב"סיפורו של ג'ולסון" וב"ג'ולסון שר שוב"; פרופסור מולר ב"התקפת נגד" עם פול מיני; אלפרדו ב"קרוסו הגדול"; והיטלר ב"מותו המוזר של אדולף היטלר". בטלוויזיה שיחק בתפקידים רבים, הכוללים לדוגמא, את התפקיד הראשי במחזה של בן הכט, "ההוסאר הורוד" בתיאטרון ווסטינגהאוס ובתפקידים חשובים אחרים במופע של לקס, וכו'.

כעת הוא לא יכול להשיג תעסוקה במופעים של רשת CBS. לעיתים קרובות מפיקים ומנהלי ליהוק מוצאים אותו מתאים לתפקידים אך לבסוף אומרים שאינם יכולים להשתמש בו. במילים שלו, כך הוא המצב:

"נקראתי לראיון עבור "במה 3" ב.C.B.S. הייתי אמור לשחק בתפקיד הראשי של ג'וזף קונארד בהצגה דרמטית של חייו. הפגישה עם הבמאי והמפיק הייתה תענוג. הם היו 'שמחים' לקחת אותי לתפקיד, כך אמרו. אפילו דיברנו על זמן אפשרי לחזרות. כמה שעות מאוחר יותר הסוכן שלי קיבל שיחה שאמרה; 'נשמח לקחת אותו, אבל לרוע המזל איננו יכולים להשתמש בו'. זה היה אחד ממקרים דומים רבים. לעתים קרובות הם משתמשים במילים; 'הוא בלתי ניתן להעסקה'."

האם ראוי שלודוויג דונאט יהיה בלתי ניתן להעסקה? מר דונאט זוהה כקומוניסט על ידי מר לי קוב בעדות בפני ועדת בית הנבחרים לפעילות אנטי אמריקאית ב-1952 או 53'. הוא לעולם לא נקרא להעיד בפני הוועדה אבל הודיע ליושב הראש וולטר כי הוא מוכן להעיד על כל הפרטים של פעילותו במפלגה בשנים 1946 עד 1948-49. הוא רק ביקש כי לא ידרש לתת שמות של אחרים שעשו את הצעד השגוי והטראגי שהוא עשה לפני עשור.

מר דונאט הצטרף למפלגה הקומוניסטית ב-1946, אם זה בכלל יכול להיקרא הצטרפות. הוא לא קיבל כרטיס חברות קומוניסטי ולא היו כל הליכי הרשמה פורמאליים. מה שקרה היה שהוא השתתף בפגישה של שחקנים קומוניסטיים באחד מבתיהם, ואז המשיך מזמן לזמן, למרות שלא באופן קבוע, להשתתף בפגישות אלו עד 1948 או 1949. הוא שילם כמה דולרים כמיסי חבר במפגשים שונים ועל בסיס זה הוא מניח שהיה חבר מפלגה בשנים 1946 עד 1948-49 בלי הרשמה פורמאלית. קשה להיות מדוייק לגבי תאריך עזיבתו את מערכת היחסים הבלתי מחייבת הזו; אבל, ככל שהזמן עבר, הוא הפך למנוכר יותר מהקבוצה ומתישהו ב-48 או 49 הפסיק ללכת לפגישות.

כנראה שהדברים שהרחיקו את מר דונאט מהמפלגה היו ההכרה שתוצאות כל דיון נקבעו זמן רב לפני התנהלותו והבנתו הגוברת שהמפלגה לא הייתה קבוצה דמוקרטית אלא פשוט זרוע של כוח דיקטטורי. תעניין אותך העובדה שמר דונאט, מאז שעזב את המפלגה, שיחק את התפקיד הראשי בסרט אנטי-קומוניסטי מובהק שנעשה לטלוויזיה בסביבות 1953. מטרת התפקיד שלו כמנהיג האינטלקטואלי של קבוצת נמלטים סובייטים הייתה להבהיר את האופי הדיקטטורי והדכאני של החיים בתוך ברית המועצות.

מר דונאט חי כעת בניו יורק. הוא ירד בעמדה ומלמד אחרים לשחק. שאיפתו הגדולה היא לחזור למקצועו כשחקן; רק הבהרה של מעמדו על ידי CBS יכולה לאפשר זאת.

מר דונאט מוכן לתת ל-CBS תצהיר שבו יכללו (1) העובדות לעיל המציינות את מערכת היחסים שלו עם המפלגה לפני עשור; (2) האנטי-קומוניזם הנחרץ שלו; (3) התחייבות שלו שאם תהיה אפשרות שיקרא להעיד בפני ועדת החקירה של בית

הנבחרים או בפני כל ועדת חקירה, לא ישתמש בתיקון החמישי לחוקה ויספר להם הכל על עצמו, על התרחקותו מהמפלגה, ועל האנטי-קומוניסטיות הנחושה שלו. אם הוועדה תתעקש על כך שינקוב בשמות, ככל הנראה ישתמש באותו טיעון שהופיע במשפט ווטקינס, בו השתמשו ארתור מילר ואחרים. הוא לא יעשה דבר בפני ועדה כזו שיכול באיזשהו אופן להביך את הרשת שלך.

אני מקווה שבחינה מחדש של המקרה של מר דונאט לפחות תביא אותך לנקודה של נכונות לפגוש אותו. אם תסכים לומר לי אם ומתי תראה אותו, אראה זאת כטובה אישית גדולה. בברכה אישית ובתקווה שדרכינו יצטלבו באופן ישיר יותר בקרוב,

שלך בכנות,

ג'וזף ל. ראוך, ג'וניור

העתק: מר לודוויג דונאט

בהמשך חייו נודע סאלנט כמגן על העצמאות והיושרה של העיתונות המשודרת. בשנים שאחרי תכתובת זו הפך ראש חטיבת החדשות של CBS, תפקיד אותו מילא במשך שנים רבות. הוא ייסד את תוכנית התחקירים '60 דקות' ואת תוכניות חדשות הבוקר של הרשת. כאשר נקרא להעיד בפני ועדת חקירה של בית הנבחרים בנוגע לתחקיר ששידרה הרשת שביקר את הצבא האמריקאי ואת המניפולציות שהוא עורך בדעת הקהל בכדי לנפח את תקציביו, נדרש לחשוף בפני הוועדה מקורות וסירב. בכך הסתכן אישית בהאשמה בביזיון בית הנבחרים. את קווי האופי והנחישות המוסרית שאיפשרו לו את העמדה האמיצה הזו ראוך ודאי הכיר, ולכן פנה אליו מלכתחילה. זה ניכר מתשובתו, שהתקבלה במהירות:

17 בנובמבר, 1958

ג'ו היקר:

תודה לך על מכתבך הטוב מאוד אודות מר דונאט. למרות שעניין מסוג זה הוא כזה שאינו במישרין בתחום השיפוט שלי, אתה צודק לגמרי בכך שזה מעניין אותי באופן עמוק. אנסה להניע את הגלגלים ללא דיחוי ואשמור אותך מעודכן. היה טוב נורא לשמוע ממך ואני שמח שנתת לי סיכוי לבחון את המצב הלא נעים הזה.

בכנות,

ר. ק. סאלנט

כן, יש גם אנשים מוסריים בטלוויזיה. סאלנט עמד בהבטחתו. דונאט נקרא לפגישה במשרדי הרשת, מעין שימוע בלתי רשמי במטרה להסדיר את ענייניו. את המכתב הבא כתב לראון מייד אחר כך, והוא מבטא את תחושת הסיפוק שודאי חש. סוף כל סוף נראה אור בקצה המנהרה. דונאט קיבל הזדמנות לספר ולנסות לשכנע את בעלי השררה בצדקתו, פנים אל פנים, במילותיו שלו. אמנם אלו לא היו חברי הקונגרס בשימוע פומבי של ועדת חקירה אלא מנהלים בדרג ביניים בתאגיד תקשורת בפגישה פרטית, אבל קהל הוא קהל. לבקשתם גם הציג את הסיבות שהביאו אותו להתעקש שלא לנקוב בשמות חברי המפלגה שהכיר. העיקרית בהן פשוטה מאוד, שמירה על כבודו העצמי.

1 בדצמבר, 1958

ג'ו היקר,

בזמן שמכתב זה יגיע אליך, מר סאקס כבר כפי הנראה התקשר אליך - כפי שאמר שיעשה.

תודה על מכתבך למר סאלנט. רציתי לחכות עד שאוכל לדווח לך על פגישתי עמו. ובכן, באחר צהריים זה פגישה זו קרתה סוף סוף. לא פגשתי את מר סאלנט, אלא סגן נשיא אחר, מר קרלבורג. עם מר קרלבורג היה מר סאקס. היה לי את הרושם שהוא היה עורך דין, ולפחות הוא היה הדובר הראשי. הפגישה היתה ידידותית באופן קיצוני ונמשכה כמעט שעה וחצי. אמרתי להם כל מה שיש לי לומר וכל מה שאמרתי לך אודות עברי. מר סאקס אמר בהתחלה שהדרך היחידה והטובה ביותר

לנקות את שמי היא דרך הועדה לפעילויות לא-אמריקאיות. אני צריך ללכת ולומר הכל ולתת את השמות של חברי העבר במפלגה. אמרתי להם כי אני מוכן לספר הכל על עצמי – כל מה שאני יודע – שלא אשתמש בתיקון החמישי אם יזמנו אותי, אבל עם ההסתייגות היחידה שמוזכרת במכתבך למר סאלנט. אז שאל אותי מר סאקס – הוא קרא לזה שאלה "אישית" – למה יש לי את ההסתייגות הזו. עניתי שבשל שלוש סיבות:

1.) האנשים המעורבים לא היו פושעים, בדיוק כפי שאיני מחשיב את עצמי לפושע, למרות הטעות הגדולה שעשיתי. אם היו פושעים לא הייתי מהסס לרגע לנקוב בשמם.

2.) כל האנשים שיכולתי לנקוב בשמם כבר ידועים לוועדה למיטב ידיעתי.

3.) תחת נסיבות אלו אני מרגיש שהכבוד העצמי שלי לא מתיר לי להצביע על אחרים שעשו את אותה הטעות כמוני. איני שופט אחרים שמסרו מידע, אבל איני רואה את עצמי עושה זאת.

היה נראה שזה מספק או אולי משכנע אותם. אז הציע לי מר סאקס לכתוב מכתב (הצהרה) המכילה את כל זה. הוא אמר שיתקשר אליך וידבר איתך על כך. הוא גם רצה שאשלח אליך את הרשימה המצורפת של הארגונים.¹¹

קראתי את הרשימה וחוץ מהמפלגה הקומוניסטית לעולם לא השתייכתי למי מהם.

יש לי תקווה קטנה כעת ואני מאמין שזו יכולה להיות התחלת הסוף של הצרות שלי. אבל איני רוצה להשלות את עצמי. אני משער שעוד יש כמה מכשולים שעלי לעבור עד שלבסוף אוכל לעבוד במקצוע שלי כפי שהייתי רגיל.

בכל מקרה, כל מה שיש לי זה באמצעות עזרתך ואני אסיר תודה.

ברכות חמות,
לודוויג

¹¹ למכתב צורפה רשימה אלפבתית של עשרות ארגונים שנקבעו כטוטליטריים, פאשיסטיים, קומוניסטיים או חתרניים על ידי התובע הכללי של ארצות הברית

זאת הייתה, כפי הנראה, הופעה מושלמת, שסיפקה את שני הצדדים. אורכה היה כמעט שעה וחצי, כאורך של סרט או מחזה, ודונאט לא היה בה דמות משנית אלא כוכב לרגע. נותר רק להשלים את הפרטים הטכניים, ולחתום על התצהיר שנדרש ממנו, אותו מנסח עבורו ראוך. הסעיף האחרון בתצהיר נוגע ללב: "תשוקתי העיקרית בחיים היא לחזור למקצוע האהוב שלי של משחק ולהביע, כאשר ההזדמנות תופיע בפני, את אמונתי העזה בדמוקרטיה ואת סלידתי העזה באופן זהה מהקומוניזם." אחרי פגישה נוספת במשרדי הרשת הוא שולח מכתב נוסף, אופטימי ומסכם, לראוך:

16 בדצמבר, 1958

ג'ו היקר,

בשבוע שעבר ראיתי את סגן הנשיא קרלבורג מ-C.B.S. שוב והוא סוף סוף קיבל את המסמכים שהגשתי כמספקים. אני חושב שאני יכול להחשיב עצמי כ"מטוהר" ב-C.B.S. מה המשמעות של זה במונחים מעשיים אדע בדיוק בערך חצי שנה מעכשיו. אני מקווה שזה הצעד החשוב הראשון לקראת חזרתי לעבודה. זה סופו, באופן מסויים, של הפרק הראשון במאבקנו ואני רוצה לומר לך שאני מבין שכלי עזרתך לא הייתי איפה שאני כעת. אבל לכל העניין יש, חוץ מהידידות האישית, גם זווית עסקית. אני מרגיש שזה הזמן לבקש ממך חשבון, אחרי הכל. אתה הענקת בנדיבות מזמנך ומעל הכל, הרגשתי מוגן מאוד על ידי העניין החם שהבעת.

האם הבנתי אותך באופן נכון? אני זוכר שאמרת שאחרי מכתבנו לוולטר אינך חושב שזה סביר שהועדה הלא-אמריקאית תקרא לי, מאחר שיש להם את הכל במכתב בכל מקרה. ברור שזו רק השערה, אני יודע זאת. אבל, בבקשה, אמור לי מה הערתך. יש לי תקוות המבוססות על מאמרו של השופט דגלאס בעיתון הטיימס לפני זמן מה. הוא ביצע מספר הערכות לגבי הקונגרס הבא. אחת מהן הייתה שהוא מאמין שהקונגרס יצמצם באופן דרסטי את כוחן של ועדות החקירה שלו, ואני יכול רק ללחוש את תפילתי: "הלוואי שמילותיו ישמעו באוזני האלוהים!".

תודה שוב וברכות חמות

ואיחולים חמים לשנה טובה ושמחה
לודוויג דונאט

אני חושב שדונאט יודע שקרוב משפחתו לא יבקש ממנו תשלום, למרות שכנראה נושא שכר העבודה של ראוך לא דובר ביניהם עד רגע זה. הוא שימש בעורך הדין שלו לכל דבר ועניין, העניק לו תמיכה, ייצג אותו מול פוליטיקאים ונושאי משרות חשובות, הגן עליו מעצמו ומאחרים, הוביל את התהליך שהוביל לטיהורו. בקשת התשלום היא הכרה בכך, ונסיון להבין אם מוכן להמשיך ולעשות זאת, במידת הצורך. כי דונאט עדיין חושש, עדיין לא מאמין, עדיין נושא עמו את אותו פחד בסיסי של מהגר, שהכל יכול להתגלות כמקסם שווא, כאשלייה, שבטחון שנקנה בעמל רב יכול להתפוגג, ששוב יצטרך לצאת לגלות ולהתחיל הכל מחדש.

ראוך הוא בן הדור השני להגירה. הוא אמריקאי מאוד, בחינוכו, בשליטתו במנגנוני הפעולה שמניעים מעשים והחלטות, אבל הוא עדיין זוכר את המבטא הגרמני של אביו ואת הקשיים שלו להבין ולהשתלב בתרבות האמריקאית, ואולי זה מה שהביא אותו לעזור לדונאט בנדיבות כזו.

19 בדצמבר, 1958

מר לודוויג דונאט
סנטרל פארק מערב 407
ניו יורק 25, ניו יורק

לודוויג היקר,
אלו אכן חדשות טובות שאתה 'מטוהר' ב-CBS. אני מקווה שזה
אומר שבקרוב תבצע עבודה חשובה עבורם.
תחושתי היא שועדת בית הנבחרים כפי הנראה תעזוב אותך
לנפשך.
כאשר אראה שהיית בטלוויזיה או שעשית סרט גדול ואתה
עשיר, אז אשלח לך חשבון גדול. עד אז רק אקווה להצלחתך.

אגרסל שטאובן משנת 1959

עם כל התקוות הטובות לעונת החגים והשנה הבאה.
שלך בכנות,
ג'וזף ל. ראוך, ג'וניור

דונאט שולח לראוך מתנה לקראת השנה החדשה, אגרטל זכוכית של חברת שטאובן (Steuben) האמריקאית, שהתמחות שלה היא בקריסטל צלול בצורה יוצא דופן, משהו יוקרתי ומכובד מאוד. ראוך ישוב ויעזור לו בהמשך, בהסרת שמו מהרשימה השחורה של אולפני הסרטים בהוליווד. התהליך הזה יהיה פשוט, ויסתמך על הלגיטימציה שקיבל דונאט ב-CBS. תיקיית המסמכים מסתיימת בכך. אני מתאר לעצמי שהשניים עוד המשיכו להפגש באירועים משפחתיים נדירים, ואולי להחליף ברכות לחגים ולשמחות, אבל תכתובת זאת אינה שמורה בארכיון שבספריית הקונגרס.

דונאט היה בן 59 כשטוהר וחזר להיות ניתן להעסקה בתעשיית הקולנוע והטלוויזיה. המשחק היה עבורו לא רק מקצוע ופרנסה אלא חלק מזהותו העצמית, דרך לבטא את עצמו רגשית ואינטלקטואלית. שנות הנידוי הארוכות הסתיימו, והוא צלח אותן בלי לבגוד בעקרונותיו ולפגוע בכבודו העצמי. כעת יוכל סוף סוף לשוב ולהשתמש בכשרונו כדי להביע את מה שהוא מאמין בו.

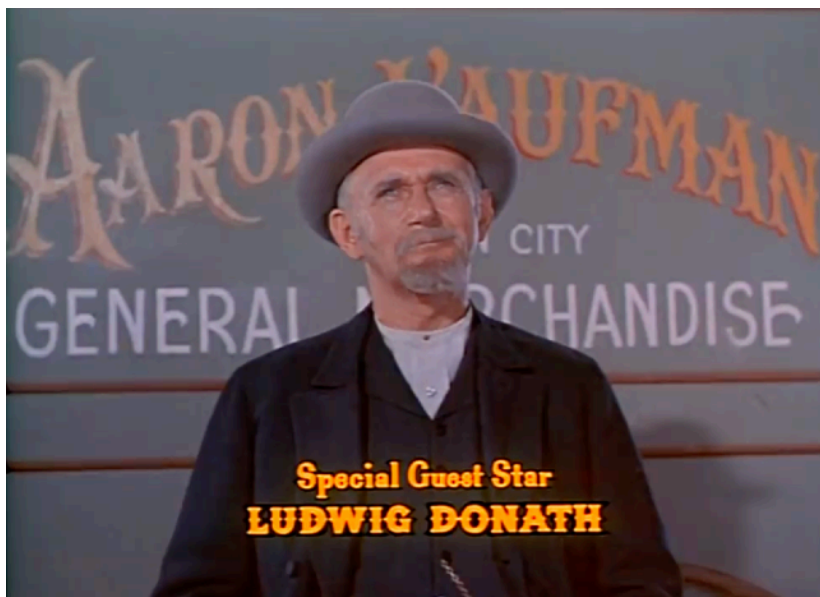
דרכו של אהרון

בהצהרה שנתן לעורך הדין ראוך טען דונאט שהוא מאמין כי 'שחקן, באופן כלשהו, מזהה עצמו עם המחזה או הסרט בו הוא מופיע ושבעזרת כשרונו הוא עוזר להציג את הרעיונות של סרטים כאלה'. חזרתו לשוק העבודה אפשרה לו להעמיד את העקרון הזה במבחן. העובדה שלא הלשין על חבריו הייתה ידועה בתעשייה אליה שב. זה בוודאי השפיע על הליהוק שלו ועל התפקידים שגילם.

התעשייה אליה חזר הייתה שונה מזו שנידתה אותו. במעבר בין שנות ה-50 לשנות ה-60 הפכה הטלוויזיה למרכז הבית האמריקאי. שידורי הטלוויזיה הפכו לאופן העיקרי בו רוב האמריקאים צרכו תרבות ורכשו ידע על העולם שמחוץ לסביבתם הקרובה. סדרות הטלוויזיה הציפו את המסך, מילאו את לוח השידורים, בפרקים שבועיים שצפייה בהם הפכה למנהג משפחתי. הז'אנר המוביל בסדרות האלו היה המערבון. עולם המערב הפרוע היה רחוק מספיק מכאן ועכשיו כדי שישמש כמיתולוגיה מאחדת, שיכולה לפנות לקהל צופים מגוון. כולם, ילדים ומבוגרים, אוהבים מערבונים, יש בהם אומץ, רומנטיקה, מתח, מאבקים בין רעים לטובים.

הסדרה 'בוננזה' (Bonanza) היא סמל אמריקאי. נעימת הפתיחה שלה היא אחת מהמנגינות המוכרות ביותר בעולם ואיני מכיר אדם שלא נחשף אליה. גם אני, שגדלתי בשנות ה-70 בישראל, זוכר אותה לטובה. היא שודרה במשך 14 עונות, 3 עשורים, משנת 1973-1959, והיו בה 431 אפיזודות, פרקים בני 49 דקות, אורך מתאים לדרישות שהכתיבו שיבוצי הפרסומות. היא הייתה הראשונה שצולמה ושודרה כולה בצבע, והופקה על ידי NBC.

היא ספרה על חוות פונדרוסה, שנמצאת על גדות אגם טאהו שבנבאדה, על משפחת קרטרייט החיה בה, על מאבקם לבסס את החווה ועל מערכות היחסים שלהם עם שכניהם. עלילתה מתרחשת כמאה שנים לפני זמן שידורה, בשנות ה-60 של המאה ה-19.

לודוויג דונאט באהרון קאופמן

לודוויג דונאט הופיע כדמות ראשית באחת מהאפיזודות הללו, 'דרכו של אהרון' (The Way of Aaron), אשר שודרה בעונה הרביעית. זה סיפור שחורג מקו העלילה הראשי, בו הוא הוא מגלם את אהרון קאופמן, סוחר יהודי במערב הפרוע. הוא דמות ארכיטיפית במובנים רבים שמתבטאת גם בשמו, שפירושו בגרמנית הוא 'סוחר', והוא משקף מציאות היסטורית. סוחרים יהודים נודדים ליוו את ההתפשטות מערבה. למעשה, זה גם חלק מההיסטוריה המשפחתית שלי: סבתו של סבי נולדה בעיירת כורים במדינת וושינגטון בשנת 1865. אביה היה סוחר נודד, שהיגר לארצות הברית מגרמניה בעקבות הבהלה לזהב, הסתובב בה כמה שנים עם עגלתו, והחליט, לאחר מלחמת האזרחים האמריקאית, לחזור לגרמניה, כי חשב שהעתיד שם יהיה טוב יותר.

הפרק נכתב על ידי רפאל בלאו, סופר ותסריטאי שנולד בניו-יורק, בנו של רב, שפנה לכתיבה אחרי שלמד פסיכולוגיה באוניברסיטת קולומביה. זה היה הפרק היחיד שכתב לסדרה זו, ושני תסריטאים רבי נסיון, שלא ניתן להם קרדיט, עזרו

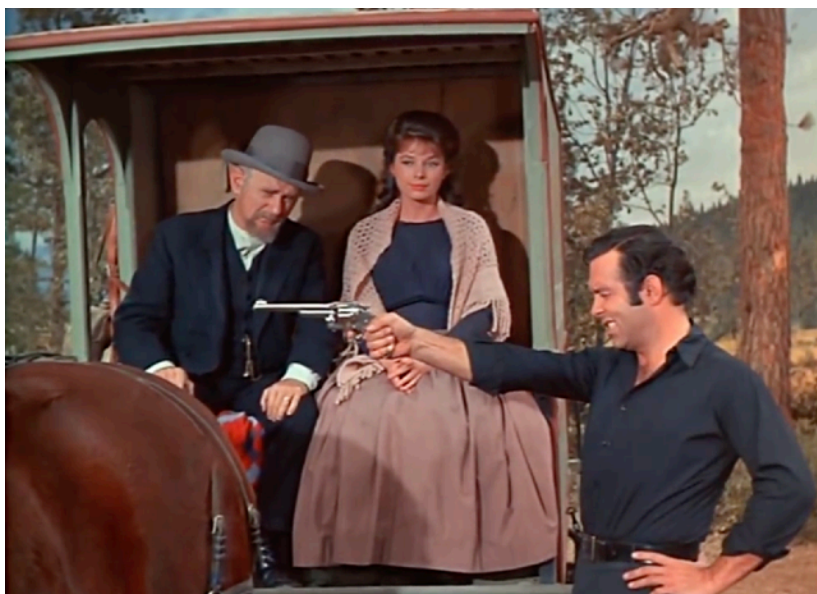
להתאים אותו לעולמה. הוא נמצא כולו ביוטיוב, ואתם מוזמנים לצפות בו. השפה הטלוויזיונית מעט מיושנת והכל מלודרמטי מדי ולא אמין, אבל זו עלילה שלמה ובנויה היטב, ולדוויג דונאט עושה עבודה מעולה. אספר אותה כאן לפרטיה, כך שצפו לכל ספוילר אפשרי.

*

אהרון קאופמן, סוחר יהודי, יוצא בבוקר יום ראשון עם עגלה עמוסת סחורה, למסע הרוכלות שלו בין החוות שסביב אגם טאהו שבנבאדה. זה מסע אותו הוא עורך באופן קבוע. כולם מכירים את אהרון ומכבדים אותו, למרות המבטא המצחיק והטעויות שלו באנגלית. הפעם מתלווה אליו רבקה, בתו היפה, כחולת העיניים, שביקשה ממנו להצטרף למסע, ולצאת לראשונה מחיקה המוגן של משפחתה. לודוויג דונאט מגלם את אהרון, מקסים וחד לשון כרגיל. את ביתו מגלמת אנטה קורסאוט (Aneta Corsaut), שחקנית טלוויזיה ידועה באותה תקופה. היא אינה יהודייה, חלילה, אבל יפה באופן שאינו מוגזם מדי, אצילית, חומת שיער וכחולת עיניים. היא לא שחקנית מאוד טובה אבל משתדלת. זאת הזדמנות עבורה, לגלם דמות שרחוקה מעולמה.

חוות פונדרוסה, מקום מגורי משפחת קרטרייט, היא תחנתם הראשונה במסע. שם הם פוגשים באדם, בכור בניו של אב המשפחה ואחד מכוכבי הסדרה. אהרון מנסה למכור לו אקדח משובח, אותו הוא שולף מתא סודי שליד מושב הרכב, במחיר מצויין. הוא מקפיד לציין שהשיג אותו בעסקה טובה ממתופף בשיקגו. תוך כדי בחינת האקדח עיניהם של אדם ורבקה נפגשות. יש שם משהו, זה ברור, ואדם מציע לאהרון שיעבור שוב בחווה בסוף הסיבוב, ביום שישי, לכאורה כדי להראות את האקדח לאביו, שאולי ירצה לרכוש אותו, ובעצם כדי שתהיה לו הזדמנות לפגוש שוב בבת הסוחר היפה.

שני גנבי דרכים, שאחד מהם מגולם על ידי הארי דין סטנטון, באחד מתפקידיו הראשונים, עוקבים אחרי העגלה כאשר היא יוצאת מהחווה. הם מתכננים לשדוד אותה בסוף השבוע, כאשר ארנקו של הסוחר יהיה מלא בכל הכסף שירוויח.

אדם קרטרייט בוחן את האקדח שמופיע במערכה הראשונה

יום שישי מגיע. המסע התארך, ואהרון קאופמן לא בטוח שיצליחו לחזור לקרסון סיטי, מקום מגוריהם, לפני כניסת השבת. עוד נותרו להם שתי תחנות. ביתו שואלת את אביה אם הוא חושב שאדם קרטרייט יהיה כשיגיעו שוב לחוות פונדרוסה. בינתיים, בחווה, אדם קרטרייט ממתין לבואה של רבקה. בהחלט יש ביניהם משהו.

אהרון הוא אדם הוגן, מוסרי וטוב לב. למרות השבת המתקרבת יש לו סבלנות להמתין כאשר בתחנתם הלפני אחרונה, אשת איכר ענייה בוחנת בשקיקה את כל הבדים שהוא מציע למכירה, למרות שהיא יכולה להרשות לעצמה לקנות רק סליל חוט בודד. כאשר הוא מבחין בכך הוא מעניק לה במתנה שארית בד ממנה תוכל לתפור שמלה חדשה, ומסביר שכך תפרסם בין שכנותיה את תוצרתו. הוא זה שצריך לשלם לה על הפרסומת הטובה שתעשה לו, כך הוא אומר, נותן לה במתנה אפילו את החוט שהתכוונה לרכוש. אשת האיכר מתרגשת עד דמעות, מאמצת את הבד לחיקה כשהיא צופה בעגלה המתרחקת.

השעה מתאחרת והשבת כבר ממש בפתח, ובכל זאת הסוחר ההגון לא מוותר על התחנה האחרונה במסע. אדם דאג להשאיר לאביו רשימת קניות ארוכה כדי שהוא יוכל לבלות בחברת רבקה היפה במהלך המשא ומתן העסקי. הוא מרשים אותה כשהוא משתלט באומץ ומרגיע את יופיטר, הסוס הפראי שאילף. רבקה מספרת לו שלמרות שעבור אביה סוס הוא רק מכשיר חסר נשמה ושכך חונכה גם היא המסע שעברה גורם לה לרצות להכיר ולהיות בעצמה חלק מהעולם שסביבה. אדם, ג'נטלמן שבמוהו, מציע ללמד אותה לרכב, אבל היא מסבירה לו את עיקרי השבת, ושאינה לא עושה דבר במהלך היום הזה, אפילו לא נוהג בסוס, ושלכן עליהם למהר ולהגיע הביתה. השמרנות הזו נראית מוזרה מאוד בעיני אדם, אבל הוא מכבד אותה. קול יריות האקדח מבחוץ קוטעות את השיחה ביניהם. מר קרטרייט בוחן את האקדח שמציע לו קאופמן. גם הוא מתרשם מהמחיר ההוגן, ושוב אהרון מסביר שהשיג אותו בעיסקה טובה ממתופף משיקגו. אבל הוא מחליט לא לקנות אותו בינתיים, כך שקאופמן מחזיר את האקדח לתא החבוי במושב העגלה. כעת כבר ממש אין ברירה כי השמש עומדת לשקוע, והסוחר וביתו יוצאים סוף סוף בדרכם הביתה.

אהרון מדרבן את הסוס, וביתו, שכנראה לא בקיאה בהלכות השבת, חוששת שהוא דוחק בו, ולא מבינה מה הבעיה שיאחרו קצת. הוא מכריז שיעצרו כאשר תשקע השמש, וכאשר היא לא מבינה איך יחנו בלב הטבע הפראי, מסביר לה אביה שאלו חוקי האל, ושהוא לעולם לא נסע, לא סחר ואפילו לא נגע בכסף ביום השבת. בגילי, הוא אומר, איני מתכוון להשתנות. פאפא, היא עונה לו, זאת ארץ חדשה, אבל אהרון מתעקש: זאת סיבה טובה לא לשנות את דרכינו הישנות. הם סוטים מהדרך ועוצרים את עגלתם, אינם יודעים שגנבי הדרכים עוקבים אחריהם, מחכים לשעת כושר. כאשר ירד הלילה, מחליטים הפושעים, יהיה זמן טוב לפעול.

בינתיים, בחוות פונדרוסה, אדם מבשר לאביו שברצונו לערוך מסיבה ולהזמין אליה את רבקה, כדי שתוכל להכיר אנשים חדשים. הוא יוצא בעקבות קאופמן

שולחן שבת במערב הפרוע

ובתו, מתכוון להדביק אותם ולבלות את הלילה בקרסון סיטי, כאשר התירוץ שלו הוא שאביו החליט בכל זאת לקנות את האקדח.

במחנה, תחת כיפת השמיים, האב ובתו מקבלים את השבת. כאשר אדם קרטרייט מגיע אליהם, מופתע מכך שעצרו, הוא רואה את רבקה היפה, עטויה בצעיף המשמש כשביס, מברכת על נרות השבת שכנראה היו מאוחסנים בעגלה לעת הצורך, ליד שולחן ערוך עם בקבוק יין לקידוש ושתי חלות. המבטא שלה אמריקאי אבל כוונותיה טהורות. אחרי הברכה היא מגישה מים לנטילת ידיו של אביה, המחליף את כובע הסוחר בכיפה שחורה. הוא מנשק את הסידור הקטן שנשלף גם הוא מאי שם, ומתחיל לשיר זמירות שבת בקולו הנעים, הרך והמתנגן. למרות שלודוויג דונאט לא היה אדם דתי, ושתיים משלושת נשותיו לא היו יהודיות, מרגישים שהוא מכיר היטב את השירים ואת התפילה.

בעוד אביה שקוע בתפילה רבקה מבחינה באדם ושמחה לקראתו, למרות שאינה מבינה מה הוא עושה שם. כשהוא מסביר שאביו שינה את דעתו וברצונו לרכוש

את האקדח היא מתנצלת על כך שאביה לא ימכור לו דבר במהלך השבת מאחר שלא יתעסק בעניינים ארציים במהלך היום הקדוש. אדם מודה שעניין האקדח היה רק תירוץ, והיא מציעה שיצאו לטיול קצר בזמן שאביה מתפלל. זה יכול לקחת לו זמן מה, היא אומרת.

הם משוטטים יחדיו בין העצים בחשיכה היורדת. היא עטופה בצעיף והוא במעילו. נראה שקר, אבל הם שומרים על מרחק. אדם מספר לרבקה על רצונו להזמין אותה ואת אביה למסיבה שיערכו בחווה, כדי שיוכלו להכיר אנשים חדשים, והיא מתלהבת בתחילה אבל אז אומרת, אבל, והופכת מעט עגומה. אדם נראה נרגש אבל רבקה נותרת כנה ומלאכית כשהיא מתיישבת ליד אחד העצים. העם שלנו חי בצורה קצת שונה מאחרים, היא אומרת. אבא שלי אדוק מאוד, ואנחנו חיים באופן דומה מאוד לזו שבה הוא חי בארצנו הישנה. אני יוצאת הרבה, אני נשארת בבית, מבשלת, תופרת וסורגת. נראה שברור לאן זה הולך. החיבור ביניהם היה חסר סיכוי מלכתחילה. אנו כקהל ידענו את זה אבל עכשיו אדם צריך להבין בעצמו.

הוא רוכן לידה, שעון על ברכו. מה יקרה כאשר תפגוש מישהו, ותתחיל חיים משל עצמה, הוא תוהה. כיצד את מדמינת שיראה הגבר הזה, אם היית פוגשת בו מחר? זוהי סצנת פיתוי אבל חבל שהיא נטולת אנרגיה מינית. היא משוחקת גרוע והטקסט הוא מה שחשוב. פניה של רבקה קפואות במסכה של חיבה מרוסנת כשהיא מסבירה שאם זה יהיה תלוי בפאפא אדם זה יהיה דומה מאוד לכיצד שהוא, פאפא, היה נראה לפני 30 שנים, אבל עבורה איך אותו אדם יראה לא אמור להיות מה שחשוב. הדבר החשוב היחיד הוא שיהיה 'למדן'. אדם לא מבין את המושג. הוא לא ממש שם, נראה ומתנהג כמו מישהו שמעביר את הזמן בלהיות מאוהב, לא מתכוון לזה באמת. 'למדן' הוא מי שיודע יותר מכל שאר המלומדים, היא אומרת, ומה שמשנה הוא דבקו וזמנו, ולא תכונותיו הפיזיות, כמו מראהו או חוזקו, כל מיני תכונות שהיא מוצאת לפתע כמושכות. אני משערת שאני צריכה לחוש בושה, היא מתוודה, והוא שואל מדוע, את הרי

אהרון נושא את ידיו מעל בתו

מרגישה כמו שאישה צריכה לחוש, ולפתע הם מתנשקים, על השפתיים, ולמרות שהרגע קצר ולא אמין הוא בכל זאת מפתיע ומרגש.

לפני שהעניינים מספיקים להתחמם אפילו קצת נשמע קול שירת 'שלום עליכם'. הם מתנתקים, נעמדים אחוזי ידיים, מעט נבוכים. זה שיר המזמן את מלאכי השלום המביאים את השבת, היא אומרת לו, סימן שהתפילות כמעט נגמרו, ואבי יחפש אותי.

השיר ממשיך כאשר הם חוזרים, יד ביד, אל המקום בו חונה העגלה שלידה שולחן השבת. איזה קול יש לו, לדונאט, רך ונעים. חכה עוד רגע, היא מבקשת, בסוף הטקס פאפא ירצה לתת לי את ברכתו. זה משהו עתיק מאוד, שהיה חלק מהטקס שלנו מאות שנים, היא מסבירה, ומבארת את הברכה באנגלית מקראית ארכאית. כאשר היא מתקרבת לאביה, שמזג בינתיים כוס יין לקידוש וכיסה את

הלחם, היא כורעת לפניו, והוא נושא מעליה את ידיו בברכת כהנים, ומברך אותה, בהגייה אשכנזית מודגשת, בברכה הלקוחה מספר 'במדבר':

יְבָרְכֶךָ ה' וַיִּשְׁמְרֶךָ.

יְאֹר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּחַנֶּךָ.

יִשְׂאֵהוּ פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּנְשָׂם לְךָ שְׁלוֹם.¹²

לאחר הברכה רבקה קמה, ואהרון מנשק אותה על מצחה. אז היא מבשרת לו, חוששת במקצת, על אדם קרטרייט, שבא לבקרו. זה מתקרב אליהם, מסביר שבא לקנות את האקדח, למרות שהוא מבין עכשיו שזה לא יהיה אפשרי במהלך השבת. אהרון אדיב ומנומס, אבל ברור שהוא מבין בדיוק מה קורה. לא עשו אותו אתמול. הוא מרגיע את החשש שאדם מביע מכך שהשניים ישארו שם לבדם. אנחנו איננו מפחדים, בני, הוא אומר, ואדם, שמבין כנראה שלנשיקה ההיא לא יהיה המשך, נפרד מהם, הולך לסוסו הקשור ומוליך אותו משם.

רבקה עוקבת אחרי אדם המרחק במבט עורג, ואביה מניח את ידיו על כתפיה. רבקה יקירתית, הוא שואל, את מחבבת את האיש הצעיר הזה? כן פאפי, היא עונה, הוא נראה לי מאוד נחמד, והאב מסכים. הוא בהחלט איש צעיר מאוד נחמד. אבל אחרי הכל, רבקה, מה הוא, למדן? תלמיד חכם? מורה חשוב? מה הוא?

רבקה לא מסוגלת לעמוד בזה. היא מתנערת מתחת לידי אביה ומתרחקת ממנו. המבטא שלה אמריקאי עד הגזמה כשהיא אומרת, כמעט בצעקה, אגיד לך מה הוא, פאפא, הוא גבר.

האב מביט בה במבט חמור, כשהיא מסתובבת אליו ומתנצלת על איך שזה נשמע. אבל היא לא יכולה לעצור, עכשיו כשהכל התפרץ, היא חייבת לומר לו שהיא לא יכולה יותר. פאפא, כל חיי מורים ומלומדים הטיפו לי, כאילו היו הגברים היחידים בעולם כולו, אבל נמאס לי, ונמאס לי מזה שכולאים אותי מאחורי דלתות סגורות. השוט נחתך ועובר לצילום מאחורי כתפה, כך שניתן

12 במדבר ו', כ"ד-כ"ו

אהרון מחנך את בתו

לראות את תגובתו של אביה. הוא שומע אותה, שומע ומבין. היא ממשיכה. הייתי חיה כמו שהאנשים כאן חיים, הייתי מתערבבת איתם והייתי חלק מהם. זה מה שהיא רוצה.

היא מספרת לאביה על ההזמנה שקיבלו למסיבה בחוות פונדרוסה, ושזו הייתה הסיבה האמיתית לכך שעקב אחריהם. מבטו של האב משתנה. עיניו מצטמצמות, פניו נקיות מרגש, זקן התיש שלו קפוא במקומו. ואז ראשו מתחיל לזוז מצד לצד. הוא שולח את ידיו לאחוז בלחייה של בתו, מטלטל אותה עמו, בתנועה שיש בה גם חיבה וגם אלימות עצורה. רבקה, יקירתי, הוא אומר בקול שהוא רך וקשה בו-זמנית, והמצלמה עוברת לתצלום תקריב שלו, לציין את רגע השיא. את צריכה לזכור את זה תמיד. את בת בבית שלי. זה המסורת שלנו שבת מכבדת את אביה. קולו קשה עכשיו, נראה שיכול היה למעוך את בתו בין כפותיו. הוא גבר פגוע שמשיב את כבודו. וזאת המסורת שלנו, הוא ממשיך,

משתלט על הזעם האנושי שעלה בו, לא לשקוע בכעס ובארציות תוך כדי השבת.

הוא מרפה ממנה, אבל ידו עוד טופחת מספר פעמים על לחיה, בסטירות דרבון מרומזות. את תכיני כעת את סעודת השבת, ילדתי, הוא אומר, כבר אינו מביט בעיניה, כולו בעולם הקדושה, והיא פונה אל השולחן, מרימה ירק כלשהו וחותכת אותו, מביטה בדמעות בצדודית אביה המביט אל האופק ואל השמיים הכהים. הלילה כבר ירד.

אדם מחליט לא לחזור לפונדרוסה בחשיכה. הוא מתנצל בפני סוסו על כך שלא הביא עבורו אוכל לארוחת ערב ומתכוון לחניית הלילה. שודדי הדרכים מביטים בו ממסתורם. הם מפתים אותו, באמצעות שבירת ענף, להגיע למקום בו יוכלו להתנפל עליו מאחור ולהמם אותו. הם אנשים רעים. הבוס שבין השניים מורה לרעהו לקשור את אדם ולסתום את פיו.

במחנה, אהרון ורבקה יושבים ליד השולחן. הוא מודה לה על סעודת השבת שהכינה, מתכוון לברכה האחרונה, אבל אז מופיעים השודדים, באקדחים שלופים. קדימה, רובל, קורא המנהיג, תן לנו את זה. לא, זועקת רבקה, אבל השוליה ממחר אליה וחוסם את פיה. הארי דין סטאנטון, שמשחק את הפושע הזוטר, עושה את זה רע מאוד, אבל דונאט מחפה עליו ולוקח על כתפיו את הסצנה. בבקשה, עזוב את בתי, הוא קורא, והפושטק אכן מרפה ממנה, אבל האיום ברור.

איפה הכסף, אומר השודד לסוחר, קדימה, תביא אותו, אבל אהרון כמו מסרב להבין. זה יום השבת, הוא אומר, אסור לי לגעת בכסף. השוליה לא מבין, מה יום שבת, זקן מבולבל, זה הרי ערב יום שישי, תן את הכסף. אל תגיד להם, רבקה מתחננת, אבל הוא, בפנים קפואות, אומר שימצאו את מה שהם רוצים מתחת לכסא העגלה.

השוליה חוטף את בקבוק יין הקידוש, שולח מבטים מלאי זימה אל רבקה היפה, בעוד הבוס מוציא את שק הכסף ממקום מסתורו. עזוב את זה ובוא, הוא אומר, והם עוזבים, בלי לבדוק אפילו את תכולת שק הכסף. כל כך פחדתי, אומרת

רבקה כועסת על אביה

רבקה, ואביה מרגיע אותה. אלוהים תמיד דואג לנו. כשהוא פונה שוב אל התפילה היא לא מבינה, אתה לא מתכוון לעשות משהו? מה יש לעשות, הוא שואל. נוכל לרתום את הסוס לעגלה, היא אומרת, אבל הוא מסרב לשמוע, זה יום שבת. אבל פאפא, היא מתעקשת, שני פושעים שדדו אותך עכשיו מכל כספך, אני לא מבינה, מה הבעיה שלך, אתה לא מתכוון לעשות כלום?

כן, הוא אומר לה, ופניו שוב קשוחים והחלטיים, אני אעשה משהו, מה שתמיד עשיתי, אזכור את השבת ואשמור את קדושתה. אתה לא תעשה כלום, היא מביטה בו באכזבה, כמו שתמיד אתה לא עושה דבר, העולם שופך על מרק רותח על ראשך ואתה מוציא לשון ומלקק אותו. היא לא עוצרת גם כאשר הוא צועק להשתיקה, אני יודעת דבר אחד, היא קוראת, אם מר קרטר ייט היה נשדד על ידי שני שודדים או שלושים ושניים שודדים הוא לא היה סתם עומד שם, הוא היה עושה משהו, יוצא בעקבותיהם, נלחם בהם, הורג אותם.

דרכיו של אדם קרטרייט אינן דרכינו, זועם האב, אבל הבת ממשיכה, נכון, הוא לא חי בימי הביניים, הוא בעל הגיון ואומץ, והייתי רוצה שיהיה כאן עכשיו ויעשה משהו עבורינו. אחרי כשפלטה הכל, היא מתרחקת ומפנה אליו את גבה. האב, שנראה שרוח החיים נשאבה ממנו, מתיישב, כמעט קורס, בצד השולחן הערוך.

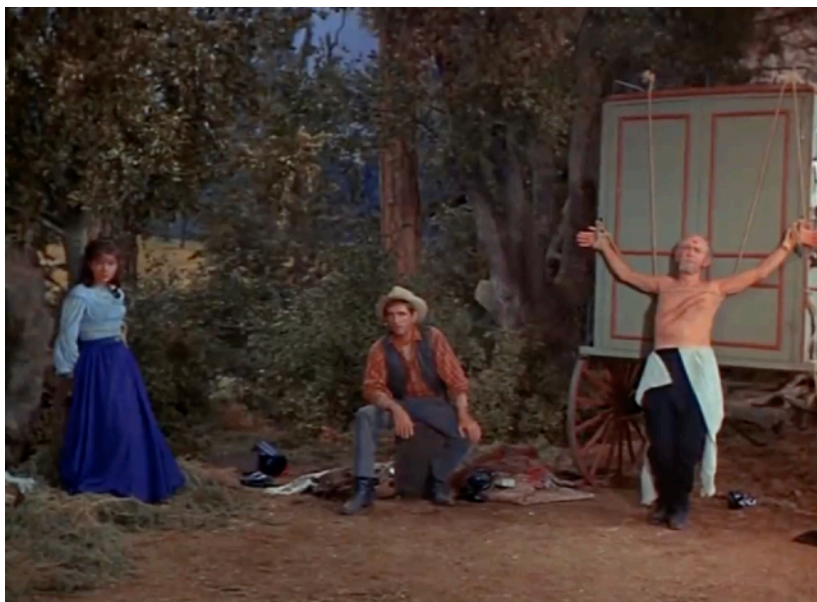
*

בוקר שבת, ואדם מתעורר מעלפוננו, כפות ומוטל על האדמה. הוא לא יכול לעשות כלום כאשר השודד הרשע מאיים שאם אפילו ינסה לברוח יירה בו בגבו. הוא מוביל אותו אל עגלתו של הסוחר.

המראה שמחכה להם שם מזעזע. המוזיקה רועמת. חולצתו של אהרון נפשטה, סימני הצלפה נראים על גופו, והוא נעקד אל עגלתו, מתוח ידיים, כמעט צלוב. ביתו קשורה לעץ, מושפלת מבט, ושוליית הפושעים יושב בין שניהם, נראה רשע מאוד. אדם, הו, אדם, קוראת לקראתו רבקה, אבל אין דבר שהוא יכול לעשות.

הפושע אומר לאדם שהוא מנסה לשכנע את האנשים האלה לומר לו איפה החביאו את שאר הכסף, למרות שרבקה אומרת בבכי שכבר עשה זאת. מסתבר שהפושעים הרשעים לא הסתפקו בסכום ששדדו בערב הקודם, חזרו אל המחנה ועינו את אהרון המסכן בכוונה לסחוט ממנו את הכסף שהם בטוחים שהחביאו מהם. אהרון המוכה מתחנן למים, אבל שוליית הפושעים מענה אותו עוד, ושופך מולו בהנאה סדיסטית מים מהמימיה אל הקרקע. לא היית חייב לעשות את זה, אומר אדם, אבל הבוס מסביר שזה מגיע להם, כי רימו אותם ומסרו להם פחות מתריסר דולרים, כך שחזרו בשביל השאר, אבל הוא לא מספר להם היכן הם מוחבאים. תשכנע אותם לדבר, אומר השודד, או שמשוהו גרוע הרבה יותר יקרה. המצלמה חותכת אל רבקה. ברור שתומתה נמצאת בסכנה. בבקשה עזור לנו, היא מתחננת.

אדם מבין שאין מה לעשות. אכן קשה להאמין שכל הרווח של הסוחר ההגון, לאחר שבוע של עבודה קשה מסתכם בסכום העלוב הזה. האם זה שווה את זה,

אהרון קאופמן עקוד לעגלתו, ביתו קשורה לעץ והפושע הרע שומר עליהם

הוא שואל אל אהרון המוכה, שמוט הראש, דמות צלובה ומושפלת, אשר בכל זאת מתעורר אל מול הטון החמור שלו. אני לא מבין למה אתה מתכוון, הוא אומר, ורבקה גם היא לא מבינה, האם הוא מאשים את אביה בשקר? האם הצלת הכסף שווה את כל זה? למה שלא תיתן להם אותו, אדם מקשה. אין לי עוד כלום, אומר אהרון, קורבן תמים, ורבקה מתייפחת, הוא כבר נתן להם אותו.

את גרועה כמוהו, אדם אומר. אני יודע שיש לך עוד כסף. הקשב לי, קמצן זקן, אם אתה רוצה להקריב את חיך שלך או את חייה שלה בשביל 1000 דולר אתה יכול, אבל אתה לא תקריב את חיי. 1000 דולר, מתלהב השודד, כן, אומר אדם, ראיתי את הזהב, הוא הראה את הכסף לאבי.

זה שקר, בוכה רבקה, אל תקשיבו לו, הוא שקרן. אבל אדם ממשיך, גם את ראית אותו, הוא השיג אותו בעסקה טובה עם מתופף משיקגו.

אהרון נושא את עיניו לשמיים

עכשיו הכל ברור. זה תעלול. אדם מתכוון לאקדח המוסתר, שיכול לשמש עבשיו להצלתם. המצלמה מתקרבת לפניו של אהרון. ואז חותכת בין מבטי כולם. הם מבינים מה הוא מציע. לא, אדם, אומר אהרון, זה יוביל לעוד אלימות, אני שונא אלימות. קדימה, ספר לנו איפה זה, אומר השוליה, ומאיים לשבור במקל כל עצמם בגופו, אבל הבוס עוצר אותו. להרביץ לו לא יעזור, אולי יש דרך אחרת לשכנע אותו לדבר. הוא רומז לכיוון רבקה המזועזעת. כן, מגחך השוליה, אני חושב על זה כבר זמן רב, והוא מתקרב אליה ומשחרר אותה מהעץ. אל תיגע בי, חיה, היא זועקת בגועל כשהוא לופת אותה, ורק אז אהרון נשבר.

טוב, הוא צועק, ונושא את פניו השמימה. הו, אלוהים, אלוהי אברהם, הוא מבקש רחמים לנשמתו, ואז מבקש מהפושע לשחררו מכבליו כדי שיביא להם את הכסף שהחביא. הוא בכל מקרה לא יכול לעשות כלום במצבו, מרגיע הבוס את דאגות השוליה. אהרון מתמתח אחרי ששחרר מהעבותות. הוא עולה למושב העגלה, ופותח את התא הסודי. לא פלא שלא מצאנו את זה, אומר השוליה,

ואהרון עוד אומר שהוא מצטער שהוא נאלץ לעשות זאת בזמן שהוא שולף את האקדח ממסתורו, יורה והורג אותו. כל הכבוד, לודוויג דונאט! הרגת את הארי דין סטאנטון!

השודד השני מנסה להגיב, אבל אדם, שידי קשורות, מפיל אותו בבעיטה ואהרון יורה גם בו. הבת ממהרת אל אביה הגיבור, ואדם משבח אותו על כך שירה טוב ופגע בשניהם, אבל אהרון לא מוכן לקבל זאת. ירה טוב? הוא הרג שני אנשים. לאחר מכן הוא מתמוטט בתשישות לקרקע, בעוד ביתו האוהבת מחבקת אותו.

*

מאוחר יותר בחוות פונדרוסה, אהרון שרוע על הספה בעוד כל בני משפחת קרטרייט נאספים סביבו. בתו היפה, שהצעיף שוב מכסה את כתפיה, יושבת לצדו. אב המשפחה מציע לו להשאר ולהחלים אצלם, בהבטחה לטיפול חם ואוכל מצויין, אבל הוא, שכל חייו אכל רק אוכל כשר, מבקש לשוב הביתה. אדם ואביו מבינים זאת, והאב יוצא להכין את העגלה למסע. אבא שלך הוא אדם בעל הבנה עמוקה מאוד, אומר אהרון, ואדם מסכים. ילדי משפחת קרטרייט גאים באביהם. זה הגמול הטוב ביותר עבור אבא, מהרהר בקול אהרון, כאשר ילדיו גאים בו, ורבקה מודה עד כמה היא מתביישת בדברים שאמרה, וכיצד הייתה מוכנה להפנות את גבה לכל מה שלימד אותה.

לא לכל, הוא מתקן אותה, מרים את ידו ועוצר את התנצלותה המגומגמת, רק עלי היית מוכנה לוותר, לרגע. אולי אני באמת אני יותר מדי נוקשה לפעמים, הוא ממשיך להרהר, אבל את לא ויתרת על אמונתך. אמונה שאינך יכול לאבד היא דבר יפה. אמונה עיוורת, העולם קורא לה, אבל בעיוורון הזה יש עיניים שחודרות את החושך.

אדם לא כל כך מבין את כל הפילוסופיה הזו, ומחמיא לאומץ שהפגין, אבל אהרון מבטל אותו. זה קל להיות אמיץ עם אקדח בידיך. בלי אקדח, זה כבר עסק אחר.

למדתי כל כך הרבה בימים האחרונים, דברים שאפילו לא הבנתי, אומרת רבקה. את לא היחידה, אומר אביה. תמיד שנאתי אלימות, חשבתי שלעולם לא אוכל לשאת זאת, אבל הרגתי שני אנשים. לא הייתה לך ברירה, הם היו הורגים אותנו, אומר אדם, אבל אהרון לא מתנחם. הסיבה הייתה טובה, אבל בכל זאת, הרגתי שני אנשים, והייתי צריך להיות עיקש עם ילדתי, כי היא מרדה בי, לאחר שראתה שהארץ החדשה הזאת מקבלת בברכה את כל האנשים בני כל התרבויות. הוא נאנח. אני חושב שאלוהי אבותי מחייך אלי כעת, ברחמים. כעת הכל מוכן ליציאה לדרך. אהרון מבקש שימתינו עם המסיבה עד שיחלים, ואדם מתכוון להסיעם חזרה לקרסון סיטי. אולי תאכל איתנו ארוחת ערב היום? מציע אהרון, ואדם מסכים, בתנאי שתהיה כשרה לגמרי.

*

הסיפור הזה, על יהודי דתי, סוחר הוגן, נדיב ואמיץ, על בתו שרוצה להשתחרר מהמגבלות שהמסורת מטילה עליה, על כך שיהודים ונוצרים יכולים לחלוק ערכים משותפים ולחיות יחדיו, שודר בטלוויזיה, ישר לתוך חדרי המגורים של הבתים האמריקאיים. הכותב השתמש בז'אנר ובחוקי הפורמט כדי לחשוף את הקהל למנהגים ולחוקים של היהודים האמריקאים וערך תעמולה כנגד הדימוי האנטישמי של היהודים כרודפי בצע ופחדנים. לשם כך בנה את דמותו של אהרון קאופמן כנוצרית מאוד במהותה, מודל של הקרבה עצמית וכניעה בפני האל. סצנת צליבתו על ידי הפושעים היא שיא של הכוונה הזו. אבל הוא אינו קדוש מעונה, אלא אדם שעומד על עקרונותיו, שהחשוב שבהם הוא שמירה על משפחתו. הוא ובתו הם אנשים טובים ופשוטים, איתם בני משפחת קרטרייט, האמריקאים האוטימטיביים, יכולים לחלוק עתיד משותף.

הסדרה 'בוונזה' הרבתה לעסוק בדילמות מוסריות. היא נגעה בבעיות חברתיות כמו הריון מחוץ לנישואים ושימוש בחומרים ממכרים, ועסקה באפלייה של קבוצות מיעוט כמו אסיאתיים, שחורים, מורמונים ויהודים. סיפור המסגרת המערבוני איפשר את ההזרה הדרושה כדי להציג את הנושאים הללו באופן שיבהיר כיצד צריך להתנהג אמריקאי 'טוב'. פרק זה אינו יוצא דופן בכך שהוא

מפגין מחוייבות ברורה, אולי אפילו ברורה מדי, לתפקידה של הטלוויזיה ככלי חינוכי. הטון הדידקטי מתמתן בזכות הופעתו של לודוויג דונאט. הקסם האישי שלו, יכולתו להפגין באופן משכנע דבקות, כעס וחרטה, הטבעיות של המבטא הזר והרך, בו הוא שר את מזמורי השבת, כל אלה נותנים לדמות אמינות וגורמים לנו לחבב אותו. הוא נושא את הסיפור כולו על גבו. ברור לגמרי שהוא יהודי 'אמיתי', שלא כמו ביתו, שמשחקת יהודיה. ברור שהתפקיד שלו גם כתוב יותר טוב, אבל זה לא רק זה. מרגישים שהוא מתפלל ושר בכוונה מלאה, שהוא יודע על מה הוא מדבר. הוא נראה כמו מישהו שהיית שמח לפגוש כשכן, ובכך מוציא שם טוב ליהודים, השונים מאיתנו במנהגיהם ובכל זאת דומים לנו במהותם.

הידותם המשותפת לא הוזכרה בחליפת המכתבים בין דונאט לבית ג'וזף ראוך. האנטישמיות שהייתה חלק מהמקארטיזם, הגזענות של החברה האמריקאית שהביאה להתקרבות בין הקהילה היהודית לקהילה השחורה, כל אלה לא דוברו ביניהם, אולי מכיוון שהיו ברורים לגמרי, שקופים כמו אוויר רעיל שמקיף את הכל. חוסר הצדק והשיוויון בחברה האמריקאית הוא מה שהניע את דונאט להצטרף למפלגה הקומוניסטית. כעת האקטיביזם שלו התבטא באמצעות הדמויות שגילם. בשביל תפקידים כמו זה של אליהו קאופמן נלחם דונאט על טיהור שמו. אני בטוח שראוך, שודאי ראה את הפרק הזה בטלוויזיה, חש גאווה על כך שקרוב משפחתו מציג בפני אמריקה דמות יהודית מעניינת, שניתן להזדהות איתה. גם לו היה חלק בייצוג החיובי והאפקטיבי של היהודים שדונאט עזר לקדם.

הוא חי

תפקיד טלוויזיוני נוסף שגילם דונאט באותה שנה, 1963, הוא בסדרת המתח והמסתורין 'אזור הדמדומים' (The Twilight Zone). סדרה זו שודרה במשך 5 עונות, בשנים 1959-1964, היו בה 156 פרקים, והיא הופקה על ידי CBS. כל פרק היה בנוי כסיפור עצמאי, ויוצר הסדרה, רוד סטרלינג, הופיע במונולוג פתיחה וסיום. 'אזור הדמדומים' היה מעבר ממציאות ריאליסטית למרחב ביניים שאינו כפוף למגבלותיה. חריגה זו איפשרה יצירת רגעי אימה מותחים וגם חידוד של מסר או לקח. הסדרה נחשבת לאחת מהמשפיעות ביותר בהיסטוריה של הטלוויזיה, והיו לה שלוש סדרות המשך מצליחות. יש אפילו אטרקציות רכבת הרים בשם 'מגדל האימה' המבוססות על הסדרה, הניצבות בשני פארקים של דיסני בהוליווד.

כל אחת מהאפיזודות בסדרה היא סיפור העומד בפני עצמו. אורכן היה 25 דקות, פרט לעונה הרביעית אשר בה, משיקולי בניית לוח שידורים, אורך הפרק היה 51 דקות. הפרק בו הופיע לודוויג דונאט הוא הרביעי בעונה זו, והוא נקרא 'הוא חי' (He's Alive), התסריט נכתב על ידי סטרלינג והוא בוים ע"י סטיוארט רוזנברג. הפרק אינו זמין ביוטיוב, אבל לא קשה להגיע אליו. אזהרת ספוילר: אני מתכוון לגלות מי הדמות המסתורית ששבה מהמתים ומנסה לחזור ולהשפיע על המציאות.

*

הסיפור מתרחש בקיץ לוחט, בשכונה עירונית וענייה בעיר אמריקאית דחוסה ומיוזעת. הצילום בשחור לבן, ולכל יש אווירה מודגשת של פילם נואר מרובה צללים. במרכז עומד פיטר וולמר, צעיר בעל רקע משפחתי של עוני והתעללות, שהפך למנהיג מפלגת ימין נאו-נאצית קטנה ושולית. מגלם אותו דניס הופר, באחד התפקידים הראשיים הראשונים שלו. הופר מצליח לתת לדמות, המוצגת כבר במונולוג הפתיחה כשפלה ועלובה, עומק מסויים. דונאט מגלם את ארנסט

פיטר וולמר המוכה בא לבקש את עזרת ארנסט גנץ

גנץ, שכן של וולמר שהכיר אותו עוד כשהיה ילד, ושימש עבורו כאב חלופי, במקום משפחתו הלא מתפקדת.

בתחילת הפרק מתברר שקריירת ההטפה וההסתה של וולמר לא הולכת כל כך טוב. הוא נואם מעל דוכן נייד קטן ברחוב, אבל שכניו לוקחים אישית את העלבונות שהוא מטיח ביהודים, בשחורים ובקתולים, זורקים עליו עגבניות רקובות ומרביצים לו. וולמר המוכה הולך לביתו של האיש היחיד שיכול לתת לו נחמה, ארנסט גנץ. האיש המבוגר מתאמן באותה עת בנגינה בצ'לו. הוא מציע לו מקלט ללילה ותחבושות לפצעיו, אבל למרות שהוא זוכר את הילד הקטן שהיה בורח לביתו, מוכה ורעב, אינו מצליח לגלות כלפיו אהדה. גנץ, אתם מבינים, בילה 8 שנים בדכאו. אתה נהיה קצת רגיש לנאצים אחרי חוויה כזו, אפילו אם הייתה להם ילדות קשה.

לעזרתו של וולמר מגיעה דמות מסתורית, שמגיחה מהצללים ואיננו רואים את פניה, מייצגת של אזור הדמדומים. היא מסבירה לו שכדי להפיץ את רעיונותיו עליו לדעת איך לפנות לקהל. לרוב הצופים כבר ברור למדי מי הגבר המוזר הזה, המדבר במבטא גרמני נוקשה. פיטר וולמר, מוכה ועלוב, בוחר להסחף אחריו. בתוך עולמה של הסדרה, זה הרגע בו הוא עובר לאזור שבין הטבעי והלא-טבעי, המציאות והבדיה. הוא מתחיל לומר לעצמו ולפתח תוך כדי דיבור את הנאום שישא בכינוסה הקרוב של המפלגה.

זה מונולוג מעניין, טקסט לאומני קלאסי, המצביע על הפחדים של החברה האמריקאית וחושף את המנגנונים שהובילו למקארתיזם ואפשרו את המשך הפליית השחורים. המטרה הדרמטית שלו היא לא לשכנע אלא להראות כמה הוא משכנע. פיטר וולמר הוא שליחו של מפיסטו המפתה את קהל שומעיו לתת לו את נשמתם.

כשהוא עדיין שוען על קיר המדרגות האחוריות בביתו של גנץ, פיטר נושא עיניו אל העתיד שהוא מדמיין, פניו החבולים מוארים בהשראה שטנית. הוא נושא את דבריו אל הקהל הדמיוני. מוזיקת מצעדים מתחילה להישמע. תוך כדי נאומו תחתון המצלמה אל תקריב פניו, ואז נגלה שהוא פונה אל קהל שהתאסף לשמוע את דבריו באולם לא גדול. יש זוגים ובודדים, לא רבים, אבל הם שם, מקשיבים:

שכנים!

הם קוראים לנו מפיצי שנאה, הם אומרים שאנו בעלי דעות קדומות, שאנחנו ששים לקרב. הם אומרים שאנחנו שונאים את המיעוטים.

המיעוטים. הבינו את המונח, שכנים. המיעוטים. האם עלי לומר לכם מי הם המיעוטים? אנחנו, אנחנו, אנחנו הם המיעוטים. מכיוון שפטריוטים הם מיעוט, מכיוון שאוהבי הארץ הם מיעוט, מכיוון שהרצון לחיות באמריקה חופשית ולבנה נראה כמו דעת מיעוט.

תנו לי לומר לכם משהו, שכנים, אני רוצה שתהרהרו בזה, רק תהרהרו, הייתה לנו את פצצת האטום, ופתאום, לרוסים הייתה אותה. רצינו

לשלוח אדם לחלל, אבל הרוסים הגיעו לשם ראשונים. הייתה לנו את פצצת המימן, הרוסים הם אלה שפוצצו את שלהם. מי נתן להם את הפצצה? מי בגד בנו, מי דקר אותנו בגב?

טוב, אם זאת דעת מיעוט לחשוב שאנחנו צריכים לשרוד, אז אנחנו מיעוט, והמיעוט הזה לא יעצור עד שלא יהיה רוב. המיעוט הזה לא יפסיק להלחם. זאת הבטחה. וזאת המורשת שלנו -

וכאן הוא מצביע לאחור, לעבר דיוקנו של היטלר התלוי מאחוריו, לא בפוקוס אבל בכל זאת ניתן לדיהוי. הקהל מריע לו.

הבגידה הנרמזת כאן היא זו של בני הזוג יוליוס ואתל רוזנברג, יהודים ילידי ניו יורק, שהיו קומוניסטים, נעצרו בחשד שהעבירו את סודות האטום האמריקאים לברית המועצות בשנת 1950, נשפטו, הורשעו והוצאו להורג בשנת 1953. זה היה שיאו של ציד המכשפות שאפיין את תקופת המקארתיזם, ועידוד גדול לאנטישמיות. הצלנו אותם מהיטלר, חיילים שלנו מתו בשבילם, נתנו להם לחיות כאן וככה הם מתנהגים. ואם ככה, אז אולי בעצם יש משהו במה שהיטלר אמר והיהודים פשוט בוגדנים מעצם מהותם.

הרעיונות האלו היו נפוצים בחברה האמריקאית, לא שוליים. בכדי להילחם נגדם היה צריך להזכיר את התוצאות הנוראיות כאשר באו לידי מימוש, להצביע על הפאשיזם ככזה ולהציג את שנאת השחורים והיהודים כנובעת מבורות, חולשה וחוסר מוסריות. זה מה שהפרק הזה מנסה לעשות.

הדמות המסתורית ממשיכה להתגלות בפני פיטר וולמר. הוא מציע לשלם עבור שכירת האולם ובמקביל דורש שפיטר ייצור דמות קדוש מעונה, קורבן שנפל למען המהפכה, סביבו ניתן יהיה לאחד את ההמון. הוא מבקש ממנו לארגן שאחד מחברי המפלגה הזוטרים, אדם פחדן ותמים, יירצח במה שיראה כמו פעולה של יריבהם. זה רמז לרצח הורסט וסל, פעיל המפלגה הנאצית, בשנת 1930, שהיה דמות קורבן קדוש עבור הנאצים. שיר שכתב, 'הדגל מונף אל על', שימש כהמנון המפלגה הנאצית. פיטר וולמר, שכבר מכר את נפשו לשטן, מציית להוראות איש המסתורין, וקורבן האדם מניב תוצאות. אסיפת העם שנקבעת

כאזכרה הומה אדם. קולו של פיטר וולמר, הנואם לקהל מעל דוכן הנאומים שתמונת הקדוש שנרצח מוצבת לידי, על רקע תמונות המנהיגים הנאציים, רועם וסוחף. הוא חזק כל כך עד שהוא נישא עד מעבר לרחוב, אל תוך הדיינר בו יושב ארנסט גנץ, משוחח עם בעל המקום שפניו קמוטות. הם שני אנשים מבוגרים, שיודעים ששום דבר טוב לא יצמח מתוך ההתלהבות הלאומנית הזו. חתיכת קול יש לו, אומר המוכר, וגנץ מסכים. זה היה ככה עוד כשהיה ילד יללן. פעם כולם צחקו עליו, הם ממשיכים לחלוק זכרונות, אבל לאחרונה מקשיבים לו, ולא הרבה אנשים צוחקים.

אני מכיר אותו מאז שהיה ילד, אומר גנץ, ילד שתקן וקטן שלא אומר הרבה. הוא נד בראשו, מביט ברחוב, בקהל שצובא על פתח האולם. קול נאום ההסתה ממשיך להישמע, והמצלמה עוברת לפניו של גנץ. בתפקיד זה דונאט אינו עוטה זקן מלאכותי. קמטי ההבעה שלו מודגשים בתאורה הקונטרסטית.

כבר ראיתי את זה קורה. ראיתי את כל זה קורה, הוא אומר, מיואש ומהורהר. זה היה בזמן אחר, אדון גנץ, במקום אחר, אצל עם אחר. זה לא הולך כאן, מנסה להרגיע אותו בעל המקום, אבל הוא שוקע בזכרונותיו, מבין משהו תוך כדי.

זה מה שאמרנו גם אנחנו. הם היו אשפה חומה, זאת הייתה אי שפיות זמנית, חלק ממצב חולף, זה מפלצתי מדי כדי להיות אמיתי, וכך התעלמנו מהם, או צחקנו עליהם, כי לא יכולנו להאמין שיש מספיק אנשים לא שפויים שיצטרפו וילכו לצידם. ואז, יום אחד, הארץ התעוררה משינה טרופה, ולא היה כבר שום צחוק. אנשים כמו פיטר וולמר השתלטו על הכל. חיות הפרא החליפו מקומות והכניסו את הקהל לכלוב.

הוא קם ממקומו ומתקרב לחלון הצופה אל הכניסה לאולם. כתפיו שחוחות. נראה שהוא מתלבט. אי אפשר להבין בדיוק מה נאמר בנאום שוולמר נושא בעוטה העת, אבל מוזכרים בו הקומוניסטים והיהודים. ואז גנץ מסתובב אל חברו, נחישות חדשה על פניו. אבל לא טוב, אסור שזה יקרה שוב, אסור שניתן לזה

לקרות שוב, לא הסיוט הזה, לא, לא הפעם, הוא אומר. משהו עומד לקרות, זה בטוח.

בתוך האולם, פיטר וולמר פונה לקהל בשאלות, ומבקש מהם לענות בכך או לא. האם אתם רוצים שארצות הברית של אמריקה תשאר חופשית? הקהל עונה, כמובן, בכך מהדהד.

האם אתם רוצים שהבתים שלכם יהיו נגועים במזיקים שהגיעו ממדינות זרות? קול הלא שעונה הקהל פחות נלהב, אבל עדיין ברור.

פיטר מתכוון להפנות לקהל שאלה נוספת, אבל הם חסרי שקט ולא מרוכזים בדבריו, מאחר ואל הבמה נכנס ארנסט גנץ, כולו נחישות. השומרים במדי המפלגה מתכוונים להעיף את הפולש, אבל פיטר עוצר אותם. המשך, מר וולמר, אומר גנץ בקול רגוע, מצולם מזווית תחתית, סמל של אומץ, מה אמרת? אני יכול לומר להם מה אמרת. שמעתי את זה כבר פעם, שמעתי את זה אלף פעמים, במינכן, בברלין, במאה פינות רחוב שונות. זה היה שטויות אז, וזה שטויות עכשיו.

פיטר וולמר מביט בו בתחינה. זה הרגע הגדול שלו והוא הורס אותו. אתה חייב לעצור ארנסט, הוא מתחנן, אבל זעמו של גנץ רק מתגבר, והוא מתקרב אליו. מה זה כאן? מודל חדש? פיהרר משנת 1963, היישר מפס הייצור? הוא לא כל כך חדש, לא כל כך טרי. זה לא יותר מעותק זול.

כעת אחד השומרים מתחנן בפני וולמר שיתן לו לפעול ולהעיף את גנץ מהבמה. הם מאבדים את הקהל. אבל פיטר כמו חזר להיות הילד המפוחד שהיה. תעזוב אותי, הוא ממלמל, תעזוב אותי.

תנו לי לומר לכם משהו על האיש הזה, אומר גנץ, פניו מלאות שנאה וזלזול, על הגזע, על המין ממנו הוא בא, כולם אותו דבר, כולם אותו דבר, ילדי מצוקה, חולים, עצובים, נירוטיים, שתשוואות הקהל הם סם עבורם.

זה מספיק ארנסט, בבקשה, בבקשה, אבל גנץ מתקרב עוד, וכעת הם צמודים זה לזה, הקשב לי פיטר, ותן להם להקשיב, או שאספר להם על ילד מוכה ומסכן

גנץ מפוצץ את אספת המפלגה הנאו-נאצית

שבכה על הספה שלי, שעדיין בוכה על הספה שלי. בבקשה ארנסט, תפסיק, פיטר מתחנן, ושומר הראש שלו תקיף כשהוא מבקש שיפקוד עליו להוריד אותו. כן, תוריד אותי, מנצל זאת גנץ, תוריד אותי, תשקיט אותי, תחסל אותי, למה אתה לא עושה את זה, למה אתה לא יכול לעשות את זה? הוא שולח יד, לופת את כתפו של פיטר, עליה הוא נושא את סמל המפלגה. מכיוון שזה האומץ שלך, זה, וזה הכוח שלך, ואור הלפידים, והקהל, והשתיקה החולנית...

זה כבר יותר מדי. פיטר מתנער מקפאונו וסוטר לגנץ, שנופל ארצה. הקהל לא אוהב את זה. אבל גנץ מתרומם, פונה ללכת. פיטר, מאחוריו, סופק כפיים, ותמונת היטלר, ברקע, כמו צופה בהתרחשות במבט אדיש.

מאוד תקיף, אומר גנץ, התשובה היחידה שאנשים מסוגך יכולים לתת. זה הפיהרר שלכם, הוא פונה לקהל, מנופף בתנועה מזלזלת בידו, הוא שלכם, אני

נותן לכם אותו, מתנה מהביבים. הוא פונה והולך, על רקע המוזיקה הדרמטית, והקהל בא איתו.

אחרי פיצוץ האסיפה ליבו של פיטר שבור. חלומות ההערצה שלו נכזבו, והאיש שהיה לו כאב הפנה לו עורף. כאשר האדם המסתורי מתייצב מולו הוא תוקף אותו ודורש הסבר ושיחשוף בפניו את זהותו. לא מפתיע אותנו לגלות שזהו היטלר, חי לגמרי, שרוצה לשוב ולהפיץ את רעיונותיו ומשתמש באנשים כמו פיטר וולמר לצורך כך. היטלר מבטיח למעריץ הצעיר חיי נצח. אתה עשוי מברזל, הוא אומר. הוא מורה לו לחסל את היהודי מכיוון שאחרת יחזור גם לאספה הבאה ולא לה שאחריה. אנשים מסוגו מסוכנים, אומר היטלר. הם מדברים, הם חושבים, הם נוטעים זרעי ספק, הם מעכבים אותנו. הוא נותן לו אקדח: הרוג אותו, הרוג את האיש הזקן. הוא שולח אותו לדרכו בהצדעה במועל יד.

פיטר עושה את מה שפקד עליו הפיהרר. הוא הולך לדירתו של גנץ, אשר לא מתחנן על חייו. אתה לא מכיר אותי, לא חושב שאני יכול לעשות את זה, הנאצי הצעיר מאיים, אבל גנץ לא מסכים. אני מכיר אותך, פיטר, ואיך הפכת מילד עזוב שרוצה אהבה לאיש קרוע, הכמה לכבוד, זהות וגאווה. אינני מפחד ממך, פיטר, ואתה יכול לעשות כרצונך בכל זמן שתבחר. אזכיר לך עוד דבר אחרון. אי אפשר להרוג רעיון עם כדור אקדח. לעולם.

אני כולי פלדה, אומר פיטר, בלי רגשות, בלי רכות, רק מטרה ורצון. והוא יורה במי ששימש לו כאב.

צ'לו מנגן רקוויאם כשגנץ שוכב, ירוי, על רצפת החדר. הוא גוסס אבל בכל זאת מצליח לדבר. הכל מפלדה, הוא ממלמל, הכל כוח, אבל על חשבון הדברים שניצוצותיהם משותפים לכל בני האדם, הגינות, היכולת להבחין בין רע לטוב, היכולת להרגיש אשמה וחוסר כבוד. מה שמאפשר להם לאהוב. כן פיטר, יש לך פלדה, אבל אין לך לב.

והוא מת. הצ'לו מתייפח כשהדלת נטרקת מאחורי פיטר, שנוטש את הגופה המוטלת על השטיח.

סופו של פיטר וולמר הוא רע, כמובן. כאשר המשטרה מגיעה לעצור אותו, באשמת רצח חבר המפלגה שארגן, הוא בורח והשוטרים יורים בו. יש פה טעות נוראה, אני עשוי מפלדה, הוא אומר לפני מותו. צל דמותו של היטלר נראה על הקיר, כאשר קולו של יוצר הסדרה וכותב הפרק חותם את הסיפור, מדגיש את מוסר ההשכל, כי ככה זה בטלוויזיה, צריך להיות ברור כדי שאף אחד לא יתבלבל.

מה יהיה המקום הבא אליו יפנה, אותו רוח רפאים מזמן אחר, סיוט קודם שקם לתחייה? שיקאגו? לוס אנג'לס? מיאמי, פלורידה? וינסנס, אינדיאנה, סירקיוז, ניו-יורק? בכל מקום, כל מקום, בו יש שנאה, בו יש דעות קדומות, בו יש קנאות, הוא חי. הוא חי כל עוד עוולות אלו קיימות. זכרו זאת כאשר הוא מגיע לעיר שלכם. זכרו זאת כאשר אתם שומעים את קולו מדבר דרך אחרים. זכרו זאת כאשר אתם שומעים שם של מישהו שמוקע כבוגד, מיעוט שמותקף, כל התקפה עיוורת וחסרת סיבה על אדם או קבוצה. הוא חי מכיוון שבזכות הדברים האלה אנו שומרים אותו חי.

סטרלינג, יהודי שנולד בסירקיוז, ניו יורק, כתב סיפור אימה שמנסה לבדר ולחנך את הקהל. הוא מקים לתחייה את היטלר, מנצל את זה שהוא חי ונוכח בזיכרון הקולקטיבי האמריקאי. אבל האמת היא שבעולם הקולנוע והטלוויזיה היטלר אף פעם לא מת לגמרי. הוא דמות ארכיטיפית וחיונית כמרכיב לדרמה. כפי שהבינה כבר רות, אחות סבתי, כל סיפור טוב דורש נבל.

גם דמותו של גנץ ארכיטיפית. הוא הנביא, הקדוש המעונה. דונאט מגלם אותה היטב. הוא מצליח לחלץ מה שניתן מתוך הדמות הכתובה באופן דידקטי, ולתמוך בהופעתם של הפרטנרים שלו. התעלותו של דניס הופר בתפקיד פיטר וולמר נעזרת בכך. תצוגת המשחק הזאת מוסיפה עומק ומאירה חלק מהבעייתיות של הסיפור. ההתנשאות שמפגין גנץ כלפי מי שרק לפני רגע היה זכאי לרחמיו חושפת את קנאותו שלו. כמובן זה יש כאן לא רק שיעור בהתמודדות עם גזענות אלא גם הגדרה ברורה של עליונות מוסרית. זה אפקטיבי

במסגרת סיפור דרמטי, אבל נכשל כאסטרטגיה פוליטית. זה מעודד פארנויה ומעורר התנגדות. היטלר חי כי כל הזמן מאשימים אנשים בזה שהם נאצים.

*

לודוויג דונאט מת מלוקמיה בשנת 1967. גופתו נשרפה ואפרו שמור בבית קברות בניו יורק. לא היו לו ילדים ואיש לא דאג להנצחתו, כך שזכרו התעמעם. גם עבורי, שלא הכרתי אותו עד לפני כמה חודשים, הגיע זמן להיפרד. איזה מהפך עברת, איזו דרך וקריירה, איך גילמת את היטלר בזכות המבטא הגרמני שלך, וגם דמות שנרצחת בהוראת רוח הרפאים שלו. עברת מלהיות קומוניסט המאמין בתיקון עולם לאדם שהתפקח, ולמי שנלחם נגד הגזענות באמצעות התפקידים שגילם. הפכת מסמל לזרות למייצג של רוח אמריקאית.

בתהליך הזה העבר שלך נשכח ומורק. כל מה שהשארת מאחור, וינה בה נולדת, אחיך שנרצח באושוויץ, כל זה לא היה רלוונטי בחיים החדשים שבנית.

אני איני אמריקאי. ערכי ותרבותי שונים. סבתי ודאי לא הייתה כזו. האם לכן לא הזכירה אותך, חשה שאתה זר ורחוק מדי מעולמה? או אולי אתה זה שהיית אחראי לכך שלא נוצר בינכם קשר, אולי התביישת בכך שנטשת את אחיך, שאתה ברכת והוא לא?

היה שלום, קרוב משפחתי הרחוק, השחקן מאמריקה. אשתדל לזכור אותך, מעתה והלאה. אני חושב שעשית כפי יכולתך.